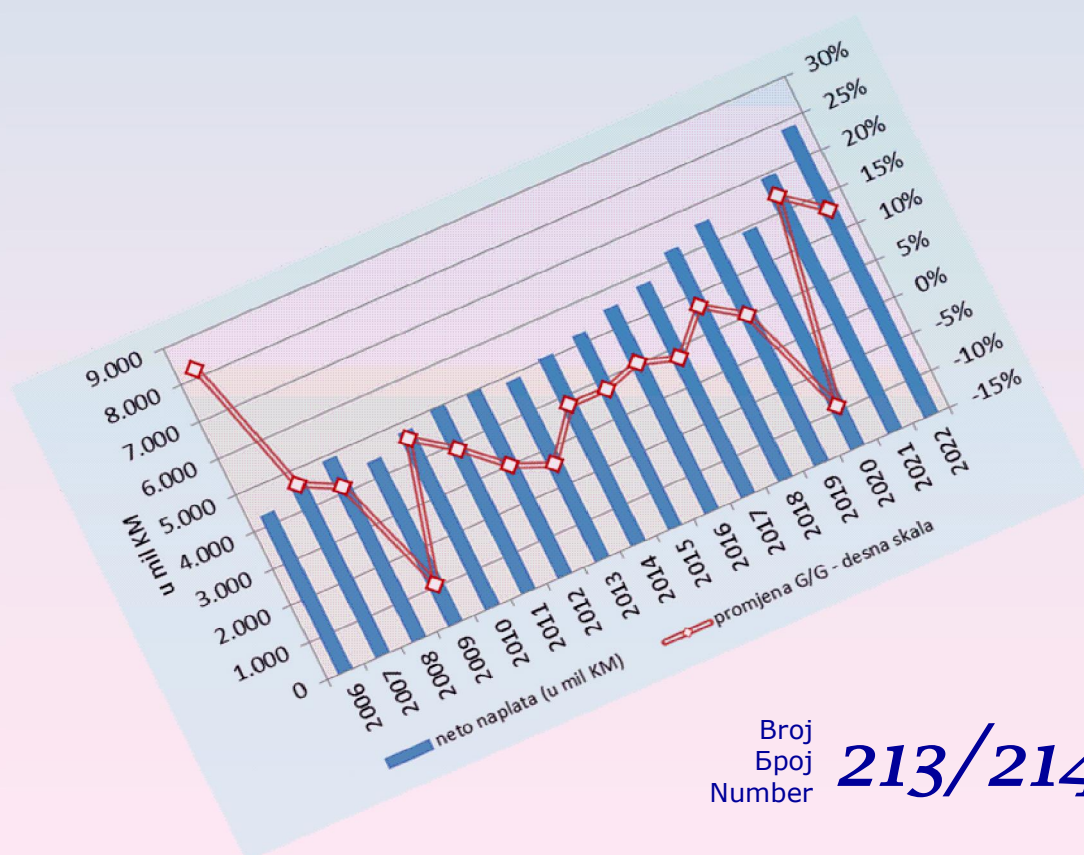

Macroeconomic Unit of the Governing Board of the Indirect Taxation Authority

OMA Bilten

Broj
Број
Number **213/214**

mart/april 2023 – ožujak/travanj 2023 – март/април 2023 – March/April 2023

Uz ovaj dvobroj

U 2023. nastavljani su pozitivni trendovi u naplati neizravnih poreza iz 2022. godine. Prema preliminarnom izvještaju UNO o gotovinskom toku na JR u prva dva mjeseca 2023. kumulativna bruto naplata neizravnih poreza bila je veća za 147,7 mil KM, a istodobno su i isplate povrata bile veće za 71,4 mil KM. U konačnici, neto naplata neizravnih poreza u prva dva mjeseca 2023. bila je veća za 76,3 mil KM, odnosno za 6,8% u odnosu na isto razdoblje 2022.

Za analizu naplate prihoda u prva dva mjeseca 2023. bitno je naglasiti sljedeće. Osnovica za usporedbe iz 2022. je niža nego u ostalim mjesecima 2022., ne samo iz razloga što je naplata neizravnih poreza tradicionalno niža u prvom kvartalu, nego i zbog činjenice da se radi o razdoblju prije izbijanja rata u Ukrajini, odnosno *post-Covid* razdoblju oporavka ekonomija u svijetu, kada su tržišta energenata, sirovina, hrane i drugih roba bila stabilna. Međutim, od ožujka 2022, zbog dramatičnog rasta cijena energenata i drugih roba na svjetskom tržištu zabilježene su visoke stope rasta naplate *ad valorem* poreza pri uvozu (PDV, carine). Usporedba naplate u prva dva mjeseca 2023. koja sadrži inflatorne efekte sa naplatom iz prva dva mjeseca 2022. ima za rezultat više mjesečne stope rasta prihoda od carina i PDV-a. Stabilne cijene energenata na svjetskom tržištu u prva dva mjeseca 2022. imale su za posljedicu stabilnu potrošnju derivata nafte u BiH, koja je rasla u skladu sa očekivanim projekcijama, što je, u konačnici, dovelo do rasta naplate specifičnih poreza (trošarina i putarine na derivate nafte) u tom razdoblju 2022. Skok cijena nafte nakon izbijanja rata u Ukrajini je doveo do pada potrošnje derivata nafte u BiH, koji je nastavljen i u 2023., što za posljedicu ima pad prihoda od trošarina i putarine u 2023. u usporedbi sa višom osnovicom iz razdoblja prije izbijanja rata. Trendovi u naplati prihoda od trošarina na duhanske prerađevine, koje se naplaćuju kao miks *ad valorem* i specifične trošarine, ne prate trendove naplate *ad valorem* poreza i specifične trošarine na derivate nafte, jer naplata trošarina na duhanske prerađevine u najvećoj mjeri ovisi o potrošnji nerezidenata i poslovnim politikama dvije velike međunarodne duhanske korporacije koje posluju na tržištu BiH.

dr.sc. Dinka Antić
šef Odjeljenja

Sadržaj:

Naplata prihoda od neizravnih poreza u 2022. godini	2
Potrošnja derivata nafte u 2022. godini	20
Analiza vanjskotrgovinske razmjene za 2022. godinu	31

tehnička obrada : Sulejman Hasanović, IT saradnik
lektor : Darija Komlenović, prof. anglistike

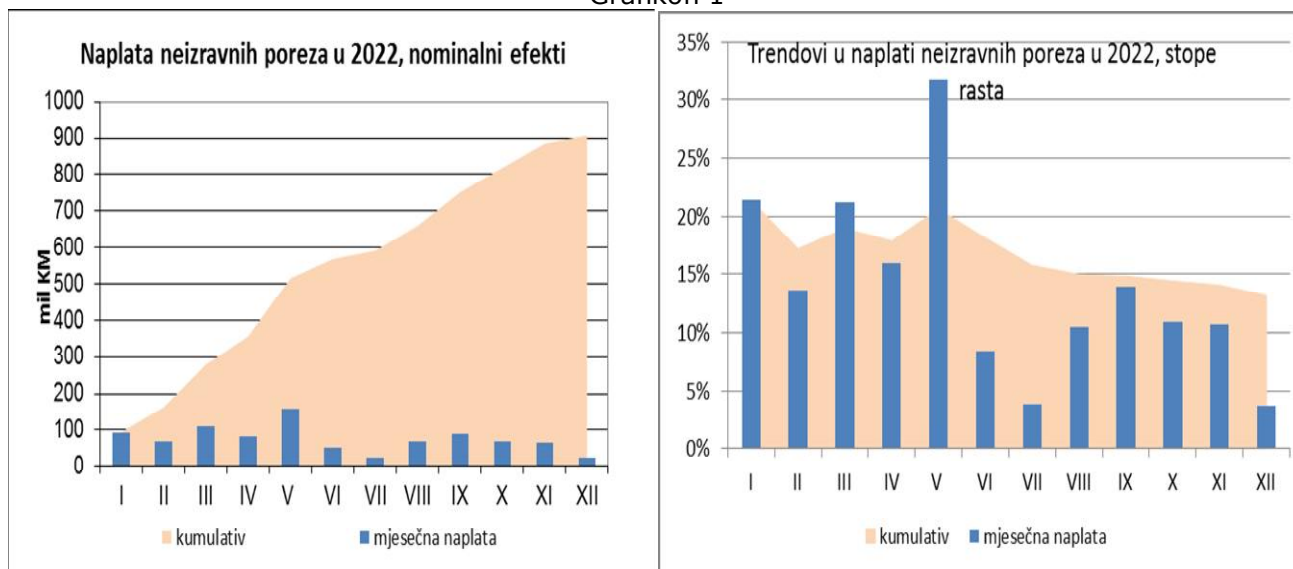
Naplata prihoda od neizravnih poreza u 2022. godini

(pripremila: dr.sc. Dinka Antić)

Ukupna naplata

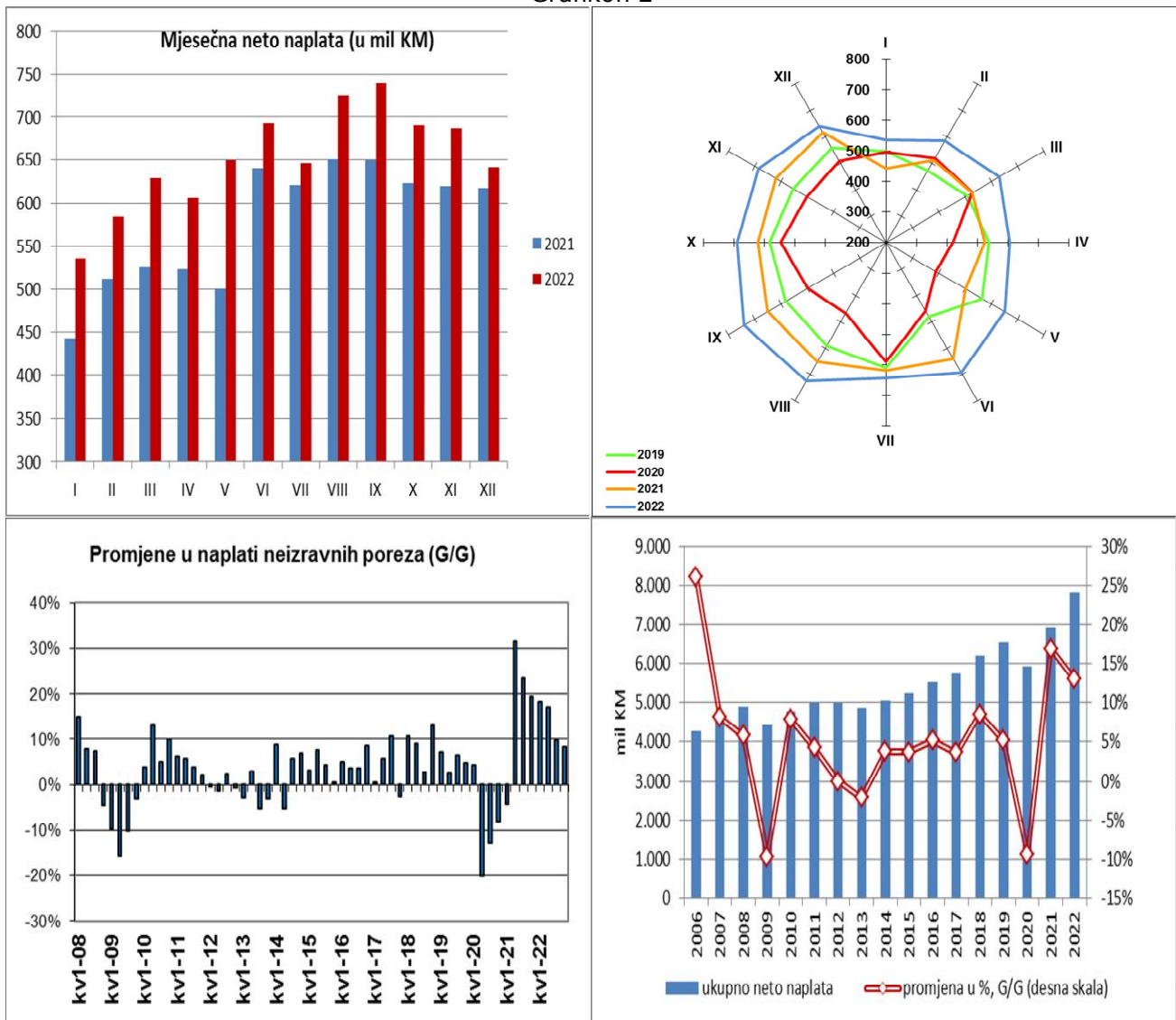
Prema izvještaju o gotovinskom toku na JR UNO u prosincu 2022.g. je naplaćeno 850,5 mil KM bruto prihoda od neizravnih poreza, što je za 68,3 mil KM više nego u istom mjesecu 2021. Istodobno su povrati bili veći za 45,8 mil KM, što je umanjilo efekte neto naplate. U konačnici, u prosincu 2022. naplaćeno je 640,2 mil KM neto prihoda od neizravnih poreza, odnosno 3,7% više nego u istom mjesecu 2021. (Grafikon 1, desno "mjesečna naplata"). Skromniji rast naplate u prosincu dodatno je usporio kumulativni rast (vid. Grafikon). U 2022. godini bruto naplata neizravnih poreza bila je veća za 1,48 mlrd KM nego u 2021, dok su istodobno isplate povrata bile veće za 573 mil KM. U konačnici, u odnosu na 2021. **neto naplata neizravnih poreza u 2022. godini je bila veća za 907,4 mil KM, odnosno za 13,1%** (Grafikon 1, lijevo, "kumulativ").

Grafikon 1

Na oba prikaza Grafikona 1, u apsolutnim iznosima efekata i relativnim odnosima, mogu se uočiti dva razdoblja tijekom 2022. sa različitim trendovima u naplati neizravnih poreza. U prvih pet mjeseci 2022.g. ostvarene su visoke mjesečne stope rasta naplate, čak preko 30%, i visoki mjesečni suficiti do 160 mil KM. Glavni razlog za enormno visoke stope rasta u prvih pet mjeseci jeste niska naplata u istom razdoblju 2021. godine, kao posljedica primjene restriktivnih mjera za suzbijanje pandemije koronavirusa (Grafikon 2, lijevo gore). Zbog efekta baze čak 56,8% suficita neto naplate u 2022. (ili 516 mil KM) ostvareno je u razdoblju siječanj-svibanj 2022. Od lipnja mjesečni suficiti su sve manji, a mjesečne stope rasta sve niže, ne samo zbog više osnovice iz 2021. godine već i zbog usporavanja naplate, pogotovo u posljednja tri mjeseca. Neujednačeni trendovi u naplati nisu samo specifičnost 2022. godine, već i prethodne tri godine (Grafikon 2, desno gore). Uočava se slična shema mjesečne naplate u drugom polugodištu, no, prvo polugodište je turbulentno u svim promatranim godinama, a u okviru njega karakterističan je prvi kvartal, kao i mjesec lipanj, uglavnom zbog oscilacija u naplati trošarina na duhanske prerađevine.

Grafikon 2

Negativni efekti koronavirusa na potrošnju i ekonomiju odrazili su se na naplatu prihoda od neizravnih poreza tek od konca ožujka 2020., što je imalo za rezultat višu osnovicu za usporedbu u prvom kvartalu 2020. odnosu na ostatak godine. Kumulativni efekat više osnovice i niže tekuće naplate zbog nastavka primjene restriktivnih mjera jeste niža stopa rasta u prvom kvartalu 2021. Slično se desilo i u 2022. godini. Niža osnovica u prvom dijelu 2021. zbog primjene restriktivnih mjera protiv korona virusa i rast naplate od ožujka 2022., kao posljedica rasta osnovice kod *ad valorem* poreza (PDV, carine) i oporavka prihoda od trošarina na duhanske prerađevine, donijeli su visoke stope rasta prihoda od neizravnih poreza u prvom kvartalu 2022. od 18,2%, a u drugom od 17,1%. Već u drugom dijelu godine, zbog više osnovice za usporedbu i usporavanja tekuće naplate, kvartalne stope rasta su prepolovljene, u trećem kvartalu 9,9%, a u četvrtom 8,4% (Grafikon 2, lijevo dolje). U konačnici, i pored usporavanja u četvrtom kvartalu, naplata prihoda od neizravnih poreza u apsolutnom iznosu u 2022. godini je rekordna promatrano od osnutka UNO (Grafikon 2, lijevo, dolje).

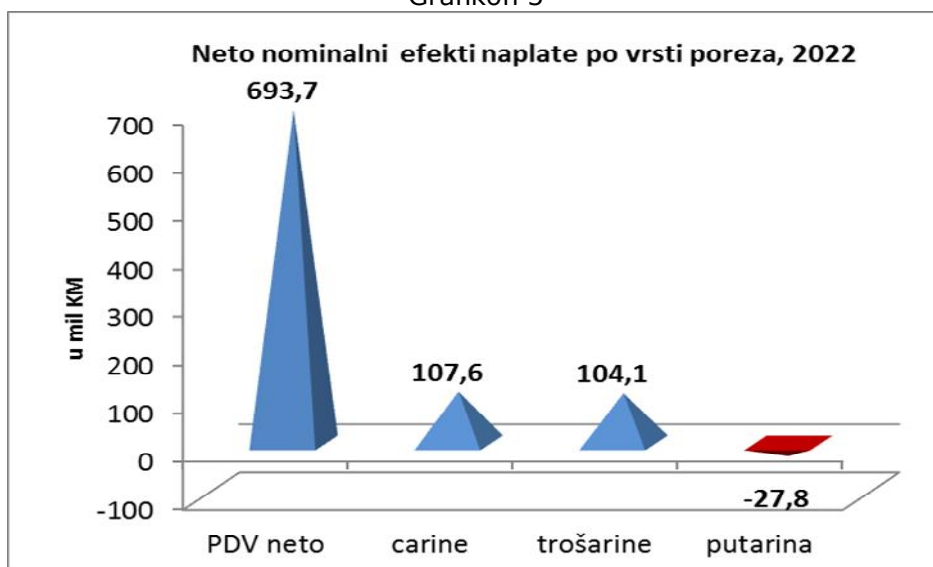
Usporedba sa projekcijama

Prema revidiranim projekcijama prihoda¹, koje je Odjeljenje pripremlilo polovicom listopada 2022., projektirana je naplata neizravnih poreza u 2022. u iznosu od 7,828 mlrd KM. S obzirom da je naplata neizravnih poreza iznosila 7,827 mlrd KM može se zaključiti da u **projekcije izvršene 99,98%**.

Naplata po vrstama prihoda

Rast naplate u prosincu poboljšao je i sliku naplate po vrstama prihoda (Grafikon 3). Najveći suficit u 2022. je ostvaren u naplati PDV-a, čak 693,7 mil KM, zatim prihoda od carina, 107,6 mil KM, te prihoda od trošarina, 104,1 mil KM. S druge strane, naplata putarine je za 27,8 mil KM manja nego u 2021. U analizu nisu uključeni neusklađeni prihodi po vrstama u iznosu od 31,9 mil KM.

Grafikon 3

Carine

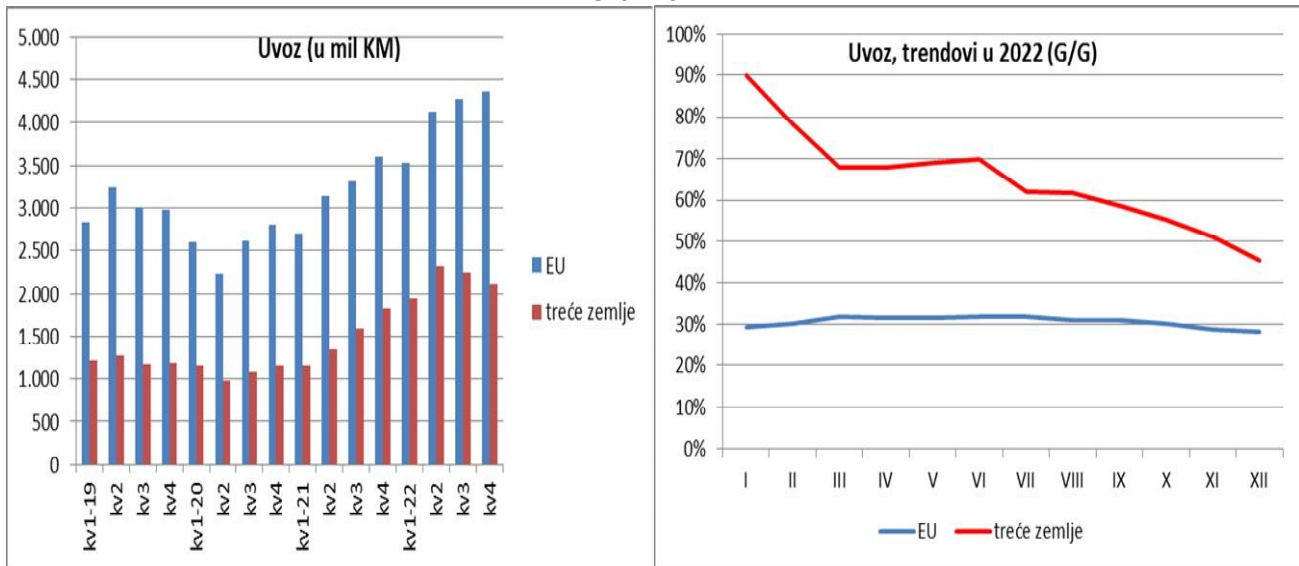
Rast vrijednosti uvoza² u 2022, koji je bio podstaknut snažnim rastom cijena energenata, hrane, sirovina i drugih roba na svjetskom tržištu, kao i rastom troškova prevoza i distribucije, je donio i rast carinske osnovice, a time i *ad valorem* prihoda, kao što su carine i PDV-a. S obzirom na ograničen opseg dobara na koji se primjenjuje režim carina prilikom uvoza rast prihoda od carina ovisi o rastu uvoza iz EU i iz trećih zemalja. Nominalno, mjesečni uvoz iz EU postepeno je rastao tokom cijele godine, sa nešto nižim uvozom u augustu i usporavanjem u četvrtom kvartalu 2022. (Grafikon 4, lijevo). S druge strane, nakon nekoliko mjeseci rasta uvoza iz trećih zemalja od jula je primjetno usporavanje rasta i blagi oporavak u četvrtom kvartalu. Grafikon 4, desno, pokazuje kretanje kumulativa uvoza u 2022. u odnosu na 2021. U 2022. je uvoz iz EU porastao za 28%, dok je uvoz iz trećih zemalja porastao za 45,4%³.

¹ Projekcije su dostupne na linku: http://www.oma.uino.gov.ba/bilteni/Oma_Bilten_hr_209_210.pdf

² Prema Agenciji za statistiku BiH uvoz u BiH u je bio veći za 32,6% u odnosu na 2021.

³ Izvor: Agencija za statistiku BiH, izračun OMA po grupacijama zemalja.

Grafikon 4

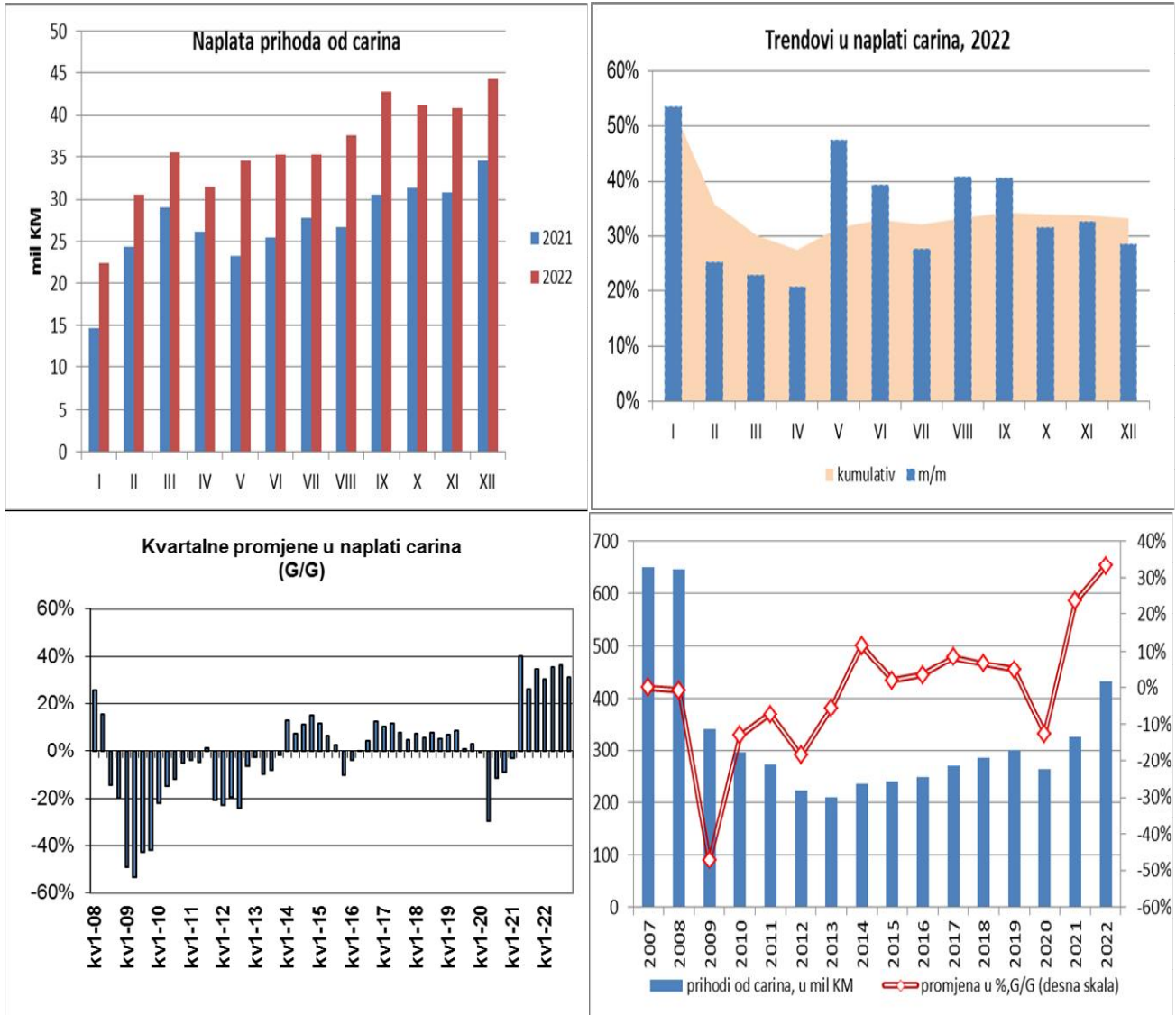
Trendovi kod uvoza iz EU i trećih zemalja determiniraju naplatu prihoda od carina. Evidentan je rastući trend naplate carina (Grafikon 5, lijevo gore), dok osnovica iz 2021. uveliko determinira mjesečne stope rasta, koje su se kretale i preko 50% (Grafikon 5, desno gore). Bez obzira na mjesečne oscilacije od svibnja je rast prihoda od carina stabilan. Nastavak pozitivnog trenda rasta u drugom dijelu godine, i pored više baze iz 2021. se može povezati sa rastom cijena energenata, sirovina, hrane i drugih roba na stranim tržištima. Kvartalne usporedbe pokazuju stabilne stope rasta, u prvom kvartalu 30,2%, nešto više u drugom i trećem kvartalu, 35,4% i 36,4% respektivno, te 30,8% u četvrtom kvartalu (Grafikon 5, lijevo dolje).

Prihodi od carina na uvoz iz EU su u 2022. porasli za 37,3%, a prihodi od carina na uvoz iz trećih zemalja za 30,6%. U pogledu strukture prihoda od carina u 2022. čak 70,3% se odnosi na carine koje se naplate na uvoz iz trećih zemalja, 28,1% na carine koje se naplate na uvoz iz EU i 1,6% na carine koje se naplate na uvoz iz članica CEFTA⁴.

U cjelini, u 2022. ostvarena je rekordna nominalna naplata prihoda od carina, najviša od 2008. godine kada je BiH počela sa petogodišnjim smanjenjem/ukidanjem carina prema Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju sa EU (Grafikon 5, desno dolje).

⁴ Izvor: UNO

Grafikon 5

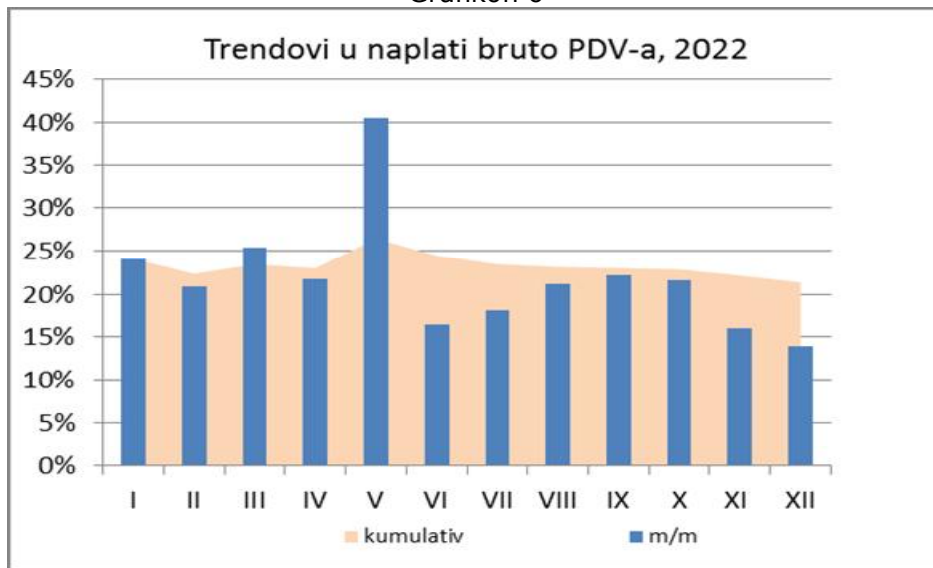

PDV

Bruto PDV

Naplata bruto PDV-a je tijekom 2022. bila stabilna, no, mjesečne oscilacije su bile ogromne, od 13,5% u prosincu do 40,5% u svibnju. U konačnici, zbog silaznog trenda koncem godine kumulativni rast bruto PDV-a se zadržao na 21,3% (Grafikon 6).

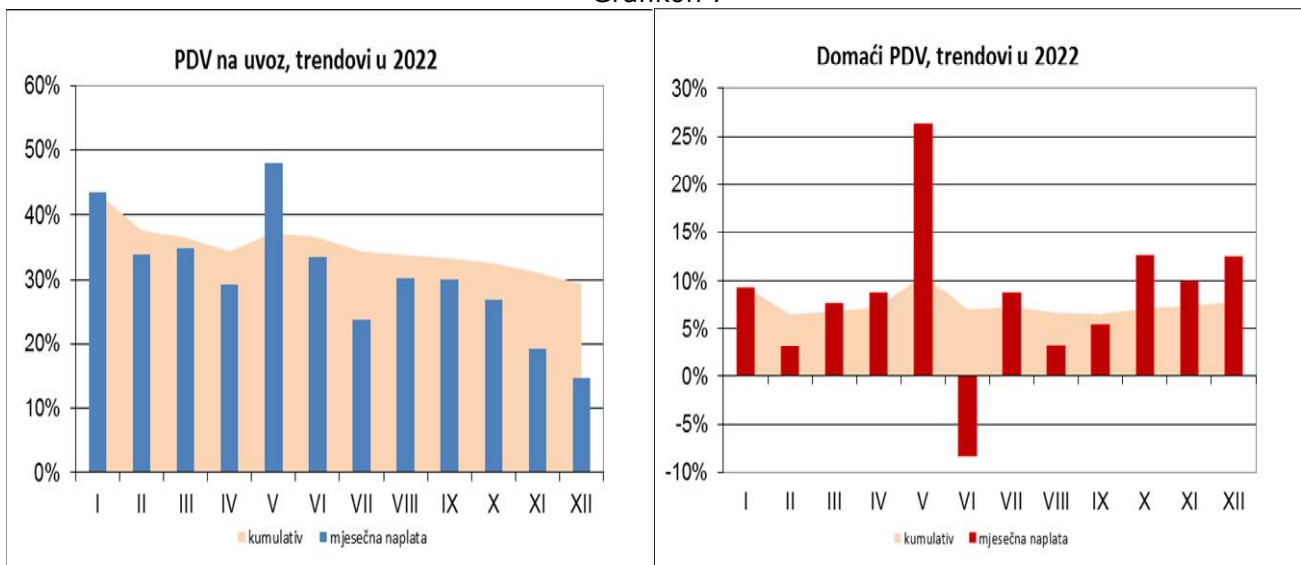
Grafikon 6

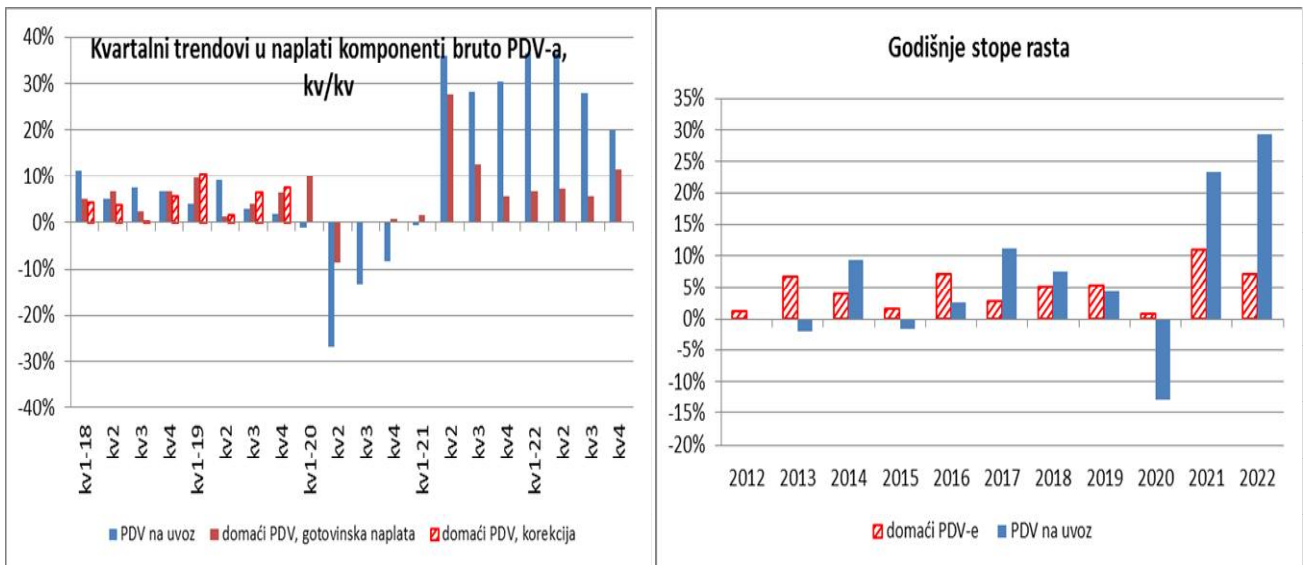

Analiza kretanja strukture bruto naplate PDV-a pokazuje dominaciju naplate PDV-a na uvoz, što nije neočekivano s obzirom da je udio PDV-a na uvoz u bruto PDV-u u 2022. bio čak 66%. Radi se o maksimalnom udjelu od uvođenja PDV-a, što, s druge strane, ukazuje na historijski najniži udio domaćeg PDV-a. I pored visokih mjesečnih stopa rasta primjetan je opadajući trend kod PDV-a na uvoz, dok je u naplati domaćeg PDV-a bilo oscilacija, pa i pada prihoda (Grafikon 7). No, stope rasta su iznad svih projekcija rasta potrošnje u BiH. I kvartalne usporedbe naplate bruto PDV-a po komponentama ukazuju na zaključak da usporava naplata PDV-a na uvoz. Jedan od razloga može biti usporavanje uvoza, odnosno brži rast cijena u zemlji. U prvom i drugom kvartalu je ostvaren rast PDV-a na uvoz od 36,4% i 36,5%, dok je u trećem stopa rasta iznosila 28%, a u četvrtom 19,9%. S druge strane, naplata domaćeg PDV-a ima tendenciju rasta. Za razliku od PDV-a na uvoz raspon kvartalnih stopa rasta naplate domaćeg PDV-a je bio jako uzak, nekoliko postotaka. U prvom kvartalu rast je iznosio 6,8%, u drugom 7,2%, trećem 5,6%, a u četvrtom 11,6%.

Za razliku od kvartalnih trendova kumulativna stopa rasta PDV-a na uvoz u odnosu na prethodne godine je jako visoka, 29,4%, sa tendencijom usporavanja, dok je kumulativna stopa rasta domaćeg PDV-a od 7,8% iznad projekcija potrošnje i sa tendencijom rasta.

Grafikon 7

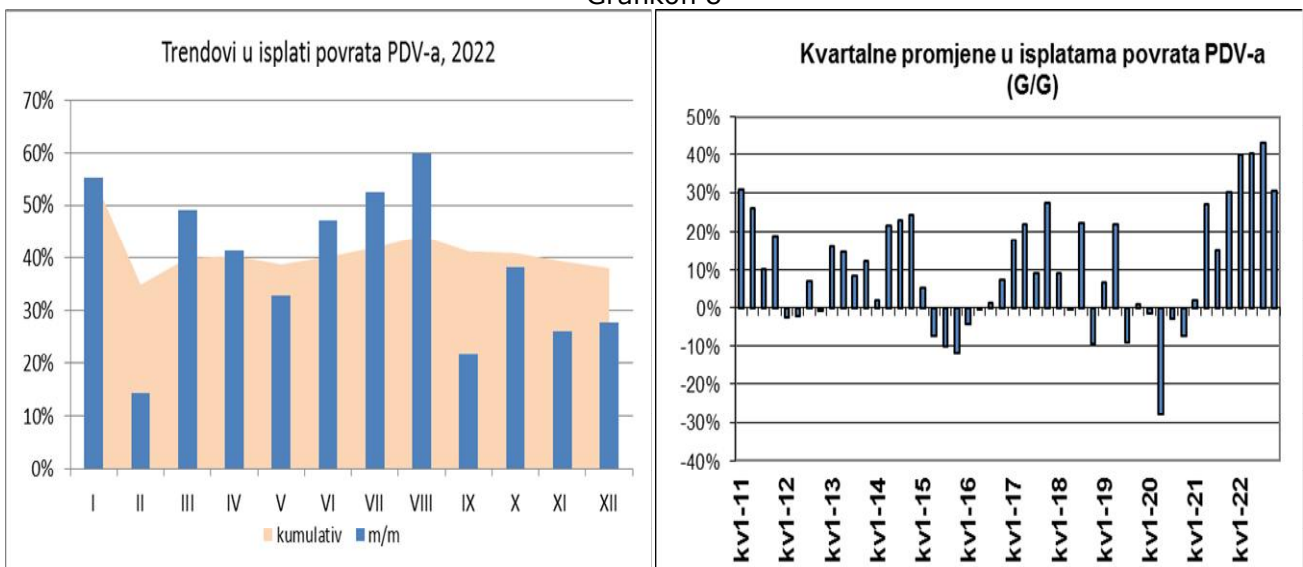

Povrati PDV-a

U 2022. zabilježen je i snažan rast povrata PDV-a kao posljedica rasta izvoza i uvoza u 2022. (Grafikon 8, lijevo). Tijekom godine zabilježene su snažne mjesečne oscilacije, rast čak od 60% u kolovozu. No, to nije značajnije utjecalo na kumulativnu stopu rasta, koja je skoro cijelu godinu bila stabilna, da bi na razini godine iznosila 38,2%.

Grafikon 8

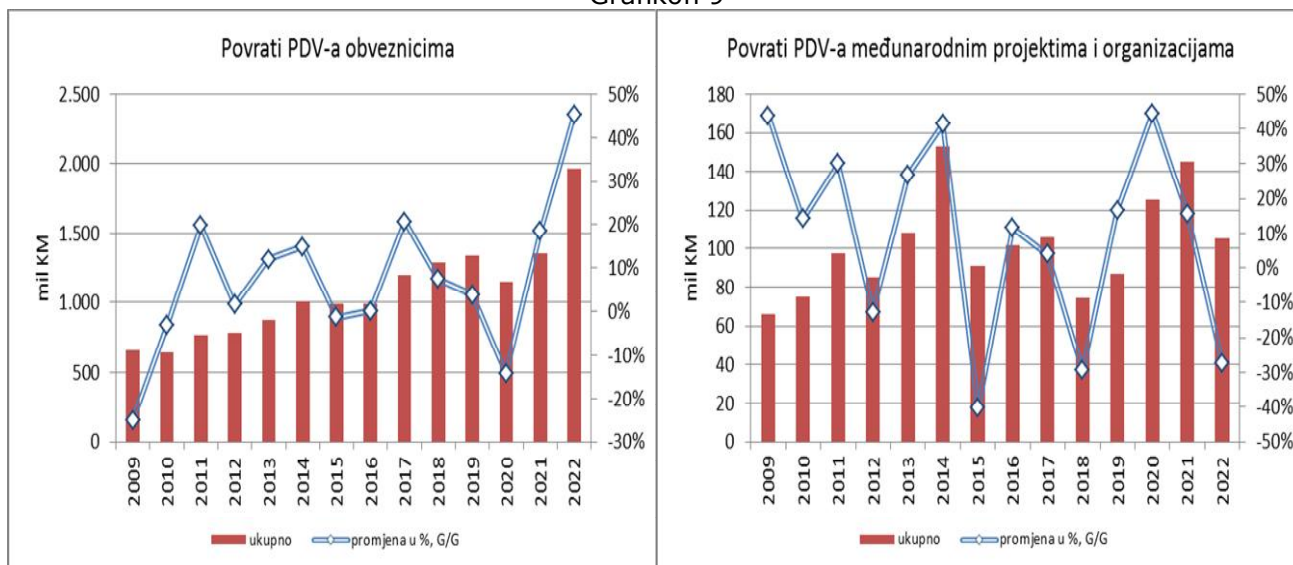

Kvartalne usporedbe 2022. u odnosu na 2019. ukazuju na rast isplata povrata u kontinuitetu od drugog kvartala 2021., sa vrlo visokim stopama (Grafikon 8, desno).

Analiza strukture povrata pokazala je povećanje isplata povrata obveznicima za 45%, odnosno za 609,9 mil KM, u odnosu na 2021. Ujedno se radi o rekordnim isplata od uvođenja PDV-a. Može se primijetiti da su isplate povrata u 2022. bile čak tri puta veće nego u 2009., odnosno dvostruko veće nego u 2016. (Grafikon 9, lijevo). S druge strane, kod povrata međunarodnim organizacijama i projektima zabilježen je pad od 27,5% ili za 40 mil KM (Grafikon 9, desno).

Visina isplata ove kategorije povrata ovisi o ugovorenim velikim infrastrukturnim projektima koji se financiraju od strane međunarodnih financijskih institucija, kao i o dinamici realizacije već dogovorenih projekata.

Grafikon 9

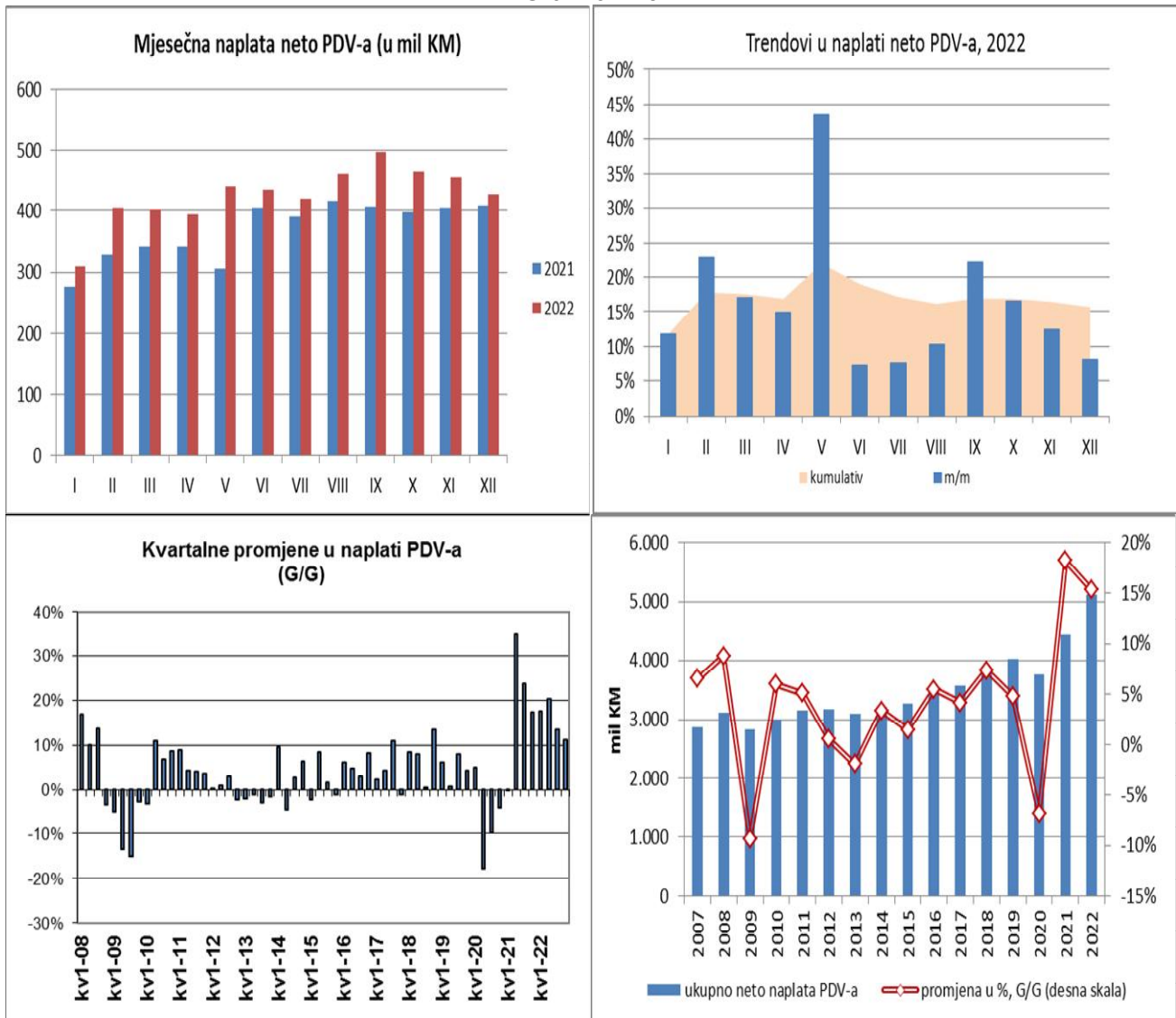

Zbog snažnog rasta isplata povrata udio kumulativa povrata PDV-a u kumulativu bruto PDV u 2022. iznosi 28,8%, što je za 3,5 postotna boda iznad udjela u 2021.

Neto PDV-e

Naplata neto PDV-a je rezultat trendova u naplati PDV-a na uvoz, domaćeg PDV-a i trendova u isplati povrata, a stope rasta ovise i o osnovici iz prethodne godine. U prvih pet mjeseci 2021. naplata je bila niža zbog restrikcija u vrijeme koronavirusa, a ublažavanjem i ukidanjem ograničenja došlo je do rasta potrošnje, a time i prihoda od PDV-a (Grafikon 10, lijevo gore). Naplata neto PDV-a je postepeno rasla već od veljače, sa maksimumom u rujnu. U posljednja tri mjeseca evidentan je trend usporavanja, koji je zbog više osnovice iz 2021. rezultirao nižim stopama rasta (Grafikon 10, lijevo gore). Maksimalna mjesečna stopa rasta je zabilježena u svibnju, čak 43,5%, zbog kumulativnog pozitivnog efekta – rasta bruto naplate, kako PDV-a na uvoz tako i domaćeg PDV-a, i nižih isplata povrata. Kumulativna stopa rasta se u drugom polugodištu kretala u rasponu od 16% do 19%, da bi se na koncu godine zbog lošije naplate u prosincu smanjila na 15,7% (Grafikon 10, desno gore).

Grafikon 10

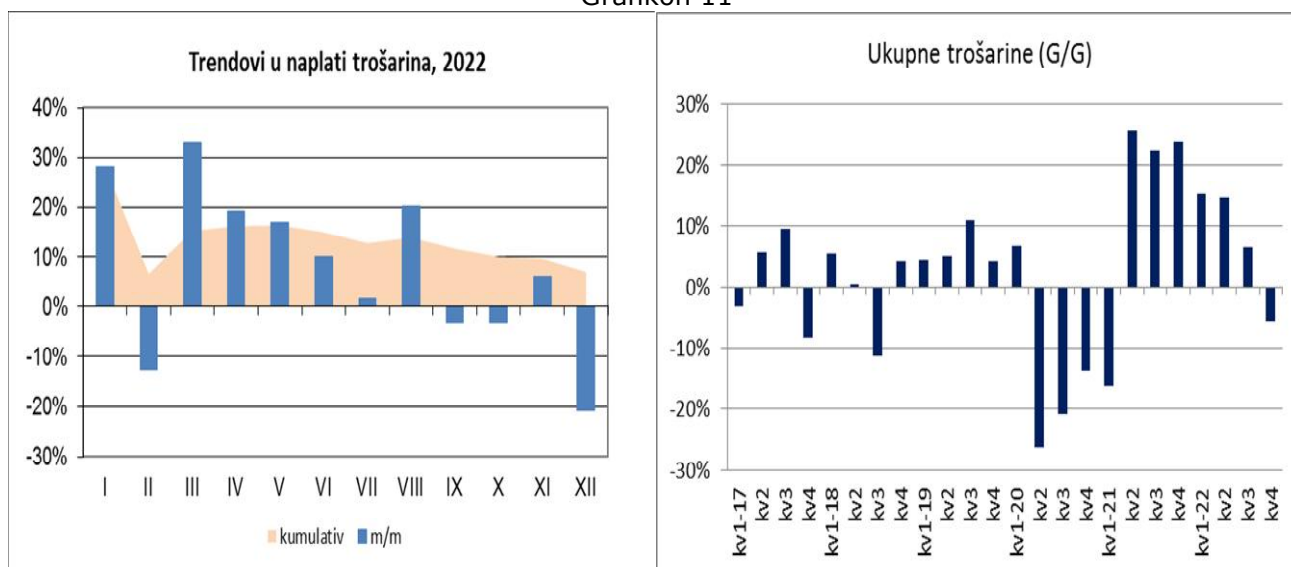
Kvartalne usporedbe pokazuju visoke stope rasta u kontinuitetu od drugog kvartala 2021, sa snažnim usporavanjem u posljednja dva kvartala 2022, što je i razumljivo zbog iscjepivanja efekta niže osnovice za usporedbe iz vremena primjene restrikcija u borbi protiv pandemije koronavirusa. U prvom i drugom kvartalu 2022. ostvaren je rast od 17,6% i 20,3% respektivno, u trećem kvartalu zabilježena je stopa rasta od 13,5%, a u četvrtom 12,3% (Grafikon 10, lijevo dolje). Usporedba nominalne neto naplate PDV-a u 2022. sa prethodnim godinama ukazuje na zaključak da je u 2022. zabilježen maksimum od uvođenja PDV-a (Grafikon 10, desno dolje).

Trošarine

Ukupne trošarine

Za razliku od naplate PDV-a i carina naplata prihoda od trošarina je snažno oscilirala tijekom 2022. godine. Mjesečne stope rasta su se kretale od -20,9% u prosincu do +33% u ožujku (Grafikon 11, lijevo). I pored osiclacija kumulativna stopa rasta je u prvom dijelu godine bila oko 15%, da bi u drugom polugodištu zbog loše naplate pala na 7% (Grafikon 11, lijevo „kumulativ“). Visoke stope rasta i oscilatoran trend naplate trošarina u 2022. najvećim dijelom su posljedica niže statističke osnovice iz istog razdoblja 2021., te pada potrošnje derivate nafte nakon eskaliranja energetske krize u svijetu, koja je dovela do snažnog rasta cijena nafte na svjetskom tržištu i dramatičnog rasta maloprodajnih cijena derivata nafte na domaćem tržištu.

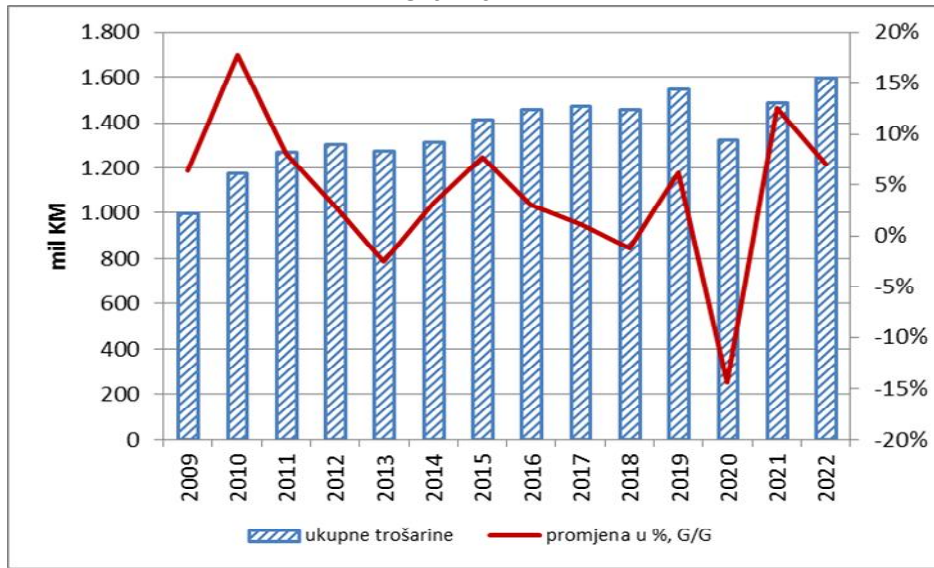
Grafikon 11

Kvartalne usporedbe pokazuju nastavak pozitivnog trenda rasta iz 2021. godine u prvom i drugom kvartalu 2022., kada su zabilježene stope rasta od 15,3% i 14,7%, ali sa značajnim usporavanjem u trećem kvartalu kada je rast iznosio 6,2%. Pad naplate prihoda od trošarina u četvrtom kvartalu, posebice u prosincu, donio je negativnu stopu rasta od -5,8% u četvrtom kvartalu (Grafikon 11, desno).

I pored oscilatornog trenda i loše naplate posljednjih mjeseci u 2022. je ostvarena rekordna naplata prihoda od trošarina u 2022. Godišnja stopa rasta u 2022. je iznosila 7%, što je najviša stopa rasta ikad, imajući u vidu da je visoka stopa, koja je ostvarena u 2010., bila posljedica primjene novog Zakona o trošarinama i izmjena trošarinske politike kod oporezivanja cigareta, a visoka stopa ostvarena u 2021. je bila posljedica ekstremno niske osnovice iz 2020. kada su bile na snazi restrikcije zbog pandemije koronavirusa (Grafikon 12).

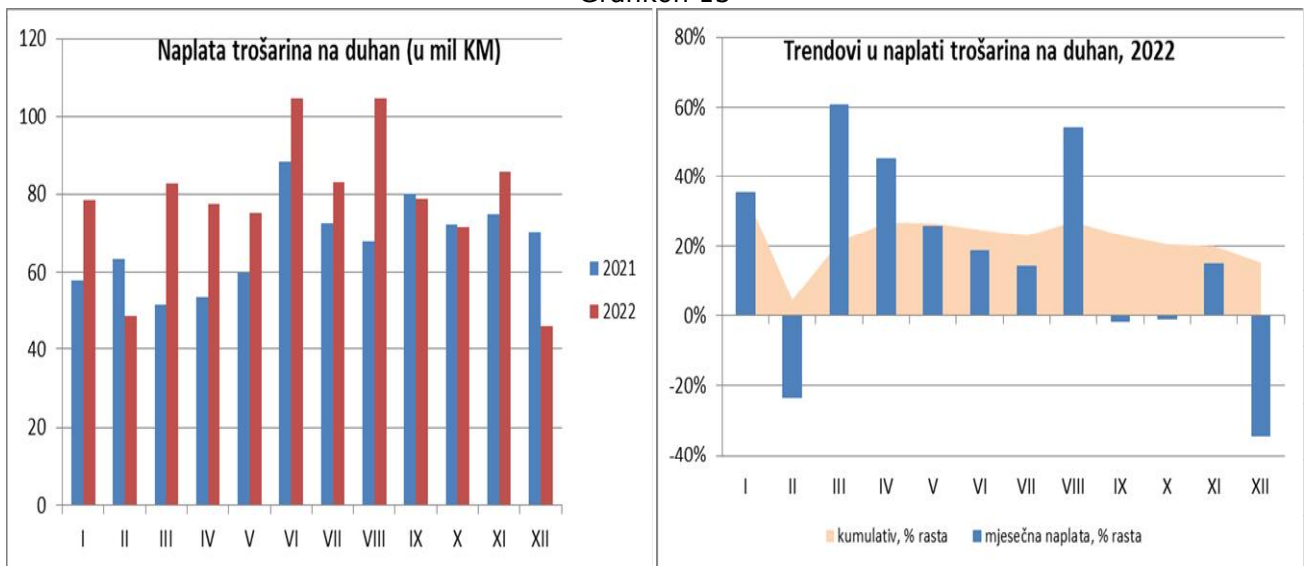
Grafikon 12

Trošarine na duhanske prerađevine

Skoro su identični trendovi u naplati ukupnih trošarina (Grafikon 11, lijevo) i trendovi u naplati trošarina na duhanske prerađevine (Grafikon 13, desno), s tim da su mjesečne stope rasta ili pada prihoda od trošarina na duhanske prerađevine više ili niže nego kod ukupne naplate trošarina. Odstupanja u odnosu na trendove naplate ukupnih trošarina nastala su zbog pada naplate trošarina na derivate nafte, kao druge najznačajnije vrste trošarina u ukupno naplaćenim trošarinama. Iako je veći dio godine kumulativna stopa rasta trošarina bila jako visoka, čak preko 27%, mjesečne oscilacije u naplati trošarina na duhanske prerađevine su bile oštrije, a stope su se kretale od -34,4% u prosincu do +60,1% u ožujku 2022. Lošija naplata trošarina u posljednja četiri mjeseca 2022. g. imala je za posljedicu usporavanje kumulativne stope rasta, koja je, u konačnici, pala na 15,4% (Grafikon 13, lijevo).

Grafikon 13

Mjesečne oscilacije u naplati trošarina na duhanske prerađevine posljedica su djelovanja nekoliko faktora. Prvo, ukoliko se analizira shema naplate trošarina na duhanske prerađevine u 2021. može se zaključiti da je u prvih pet mjeseci naplata bila jako niska, što ima za rezultat više mjesečne stope rasta u tom dijelu 2022. Drugo, najava povećanja cijena cigareta⁵, iako se nije odnosila na sve brendove cigareta na tržištu, pozitivno se odrazila na naplatu prihoda⁶. U očekivanju veće potražnje cigareta zbog najavljenog poskupljenja duhanske kompanije su pred povećanje cijena u mjesecu lipnju povećale zahtjeve za izdavanjem trošarinskih markica, što je rezultiralo rastom naplate trošarina. Treće, vrhunac naplate trošarina je bio u ljetnoj sezoni, u očekivanju da će značajnije porasti potrošnja nerezidenata (dijaspora, turisti, osobe u tranzitu, prekogranična potrošnja) i pored rasta maloprodajnih cijena cigareta⁷.

Četvrto, čak 86% tržišta cigareta drže dvije multinacionalne duhanske korporacije. Od njihovih poslovnih planova, strategija nastupa na tržištu BiH i projekcija buduće potrošnje ovise i zahtjevi za izdavanjem trošarinskih markica, a time i naplata trošarina. I pored te činjenice, može se zaključiti da su poslovna i cjenovna politika duhanskih kompanija bile pažljivo izbalansirane. Cjenovnom politikom zadržavanja iste maloprodajne cijene najjeftinijeg brenda cigareta čak sedam mjeseci spriječena je migracija konzumenata iz te kategorije kupaca na crno tržište ili na korištenje duhana. U prošlosti rast cijena cigareta, uzrokovan rastom specifične trošarine, je uveliko doprinio općem rastu cijena. No, ovaj put, i pored povećanja maloprodajnih cijena sredinom godine, prosječna ponderirana cijena cigareta je porasla samo za 0,7%, što je u odnosu na rast cijena ostalih roba i usluga skoro zanemarivo. S druge strane, politika ekonomije obujma uz umjerene cijene je očigledno bila profitabilna, i pored rasta troškova inputa, te je donijela prihode, kako duhanskoj industriji, tako i prihoda trošarina i pripadajućeg PDV-a na JR UNO.

Peto, važan faktor koji je pri koncu godine determinirao ukupnu stopu rasta prihoda od trošarina je bio moment promjene sheme naplate trošarina. Izmjene Zakona o trošarinama, koje su stupile na snagu 6.8.2022., sa odloženom primjenom zbog potrebe izmjene provedbenih propisa, podrazumijevale su promjenu načina plaćanja trošarina. Umjesto u momentu preuzimanja trošarinskih markica trošarine se plaćaju pri uvozu, sukladno rokovima plaćanja carinskog duga. Navedena promjena u prvi mah proizvodi vakuum u naplati trošarina od najmanje mjesec dana, ovisno o tome koliki je vremenski razmak između preuzimanja markica i uvoza cigareta. S obzirom na složenost procedure usvajanja provedbenih propisa⁸ prilikom revidiranja projekcija prihoda od neizravnih poreza u listopadu Odjeljenje je pretpostavilo da će se nova shema naplate primjenjivati od 2023. godine, što se, u konačnici, i potvrdilo.

S obzirom da plaćanje trošarina po starom modelu zahtijeva *ex ante* angažiranje velikih finansijskih sredstava⁹, u neizvjesnosti u vezi sa početkom primjene nove sheme plaćanja, a u cilju što manjeg angažiranja novčanih sredstava za plaćanje trošarina, duhanske kompanije su u prosincu 2022. promijenile uobičajenu dinamiku preuzimanja trošarinskih markica. Smanjen je broj tranši, a vremenski razmak između preuzimanja je povećan. Može se pretpostaviti da su kompanije interno preraspodijelile raspoložive zalihe cigareta u maloprodaji, prebacujući ih iz mjesta sa manjom potražnjom na mjesta sa većom potražnjom, omogućivši kontinuitet prodaje. Sve je to rezultiralo manjom naplatom trošarina u prosincu 2022., tako da se dio očekivanih gubitaka prihoda od trošarina, koji su planirani u siječnju 2023, prelio u prosinac 2022.,

⁵ od 1/7/2022 odnosno 18/7/2022

⁶ Treba imati u vidu da su se trošarine do konca 2022. godine plaćale *ex ante*, prije prodaje cigareta, odnosno, u momentu preuzimanja trošarinskih markica od strane uvoznika, a da se plasman uvezenih cigareta na tržištu BiH vršio mjesec / mjesec i pol nakon preuzimanja markica.

⁷ Prema strukturi naplate trošarina u trećem kvartalu je naplaćeno 28,4% od ukupno naplaćenih prihoda od trošarina u 2022.

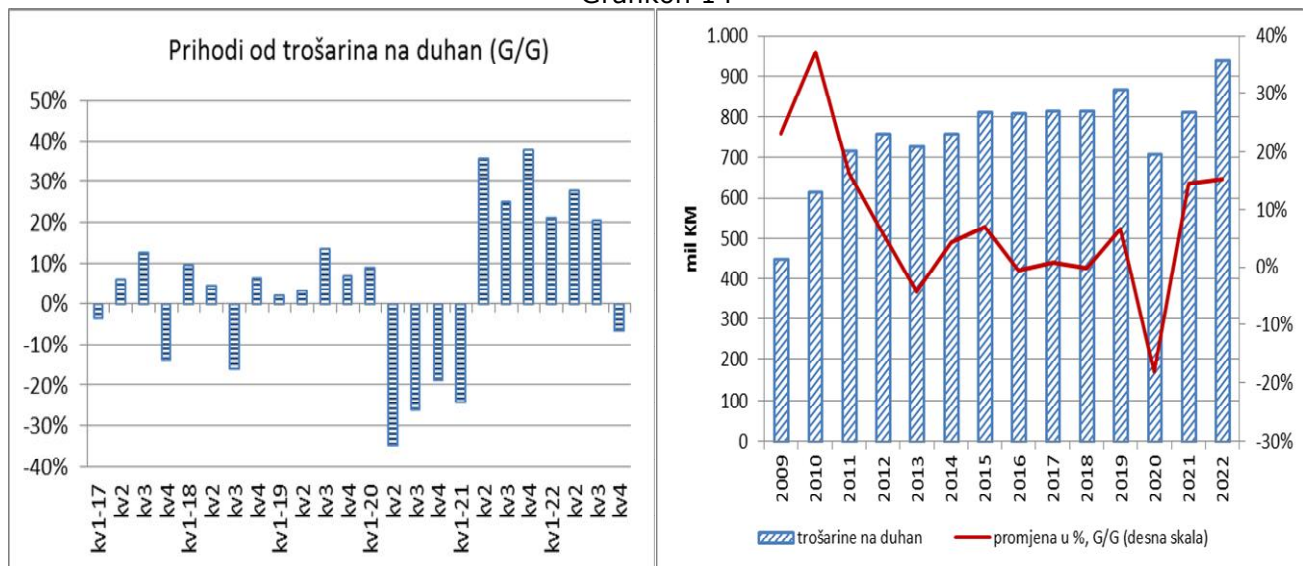
⁸ Za provedbu izmjena Zakona o trošarinama („Službeni glasnik BiH“ br. 50/2022) bilo je potrebno izmijeniti nekoliko pravilnika u složenoj proceduri koja podrazumijeva javne konsultacije, usvajanje od strane UO UNO i objavu u Službenom glasniku BiH.

⁹ Prosječna mjesečna uplata trošarina na duhanske prerađevine u 2022. iznosila je 78 mil KM.

umanjujući ukupan rast trošarina na duhanske prerađevine i rast ukupnih neizravnih poreza u 2022. S druge strane, gubici na trošarinama u siječnju 2023. biće manji od očekivanih.

Kvartalne usporedbe pokazuju nastavak pozitivnih trendova u naplati iz druge polovice 2021. U prvom kvartalu 2022. ostvaren je rast prihoda od trošarina na duhanske prerađevine od 21,3%, u drugom 27,9%, a u trećem 20,6%. Zbog lošije naplate i izmjene dinamike preuzimanja trošarinskih markica u četvrtom kvartalu je zabilježen pad prihoda od trošarina od 6,3% (Grafikon 14, lijevo).

Grafikon 14

Trošarine na duhanske prerađevine su bile najznačajnija vrsta prihoda čija naplata u 2021. nije uspjela premašiti do tada rekordnu 2019. Nakon dvije godine (2020, 2021) smanjene naplate prihoda od trošarina na duhanske prerađevine u 2022. ostvarena je rekordna naplata od osnutka UNO, sa visokom stopom rasta od 15,4% (Grafikon 14, desno).

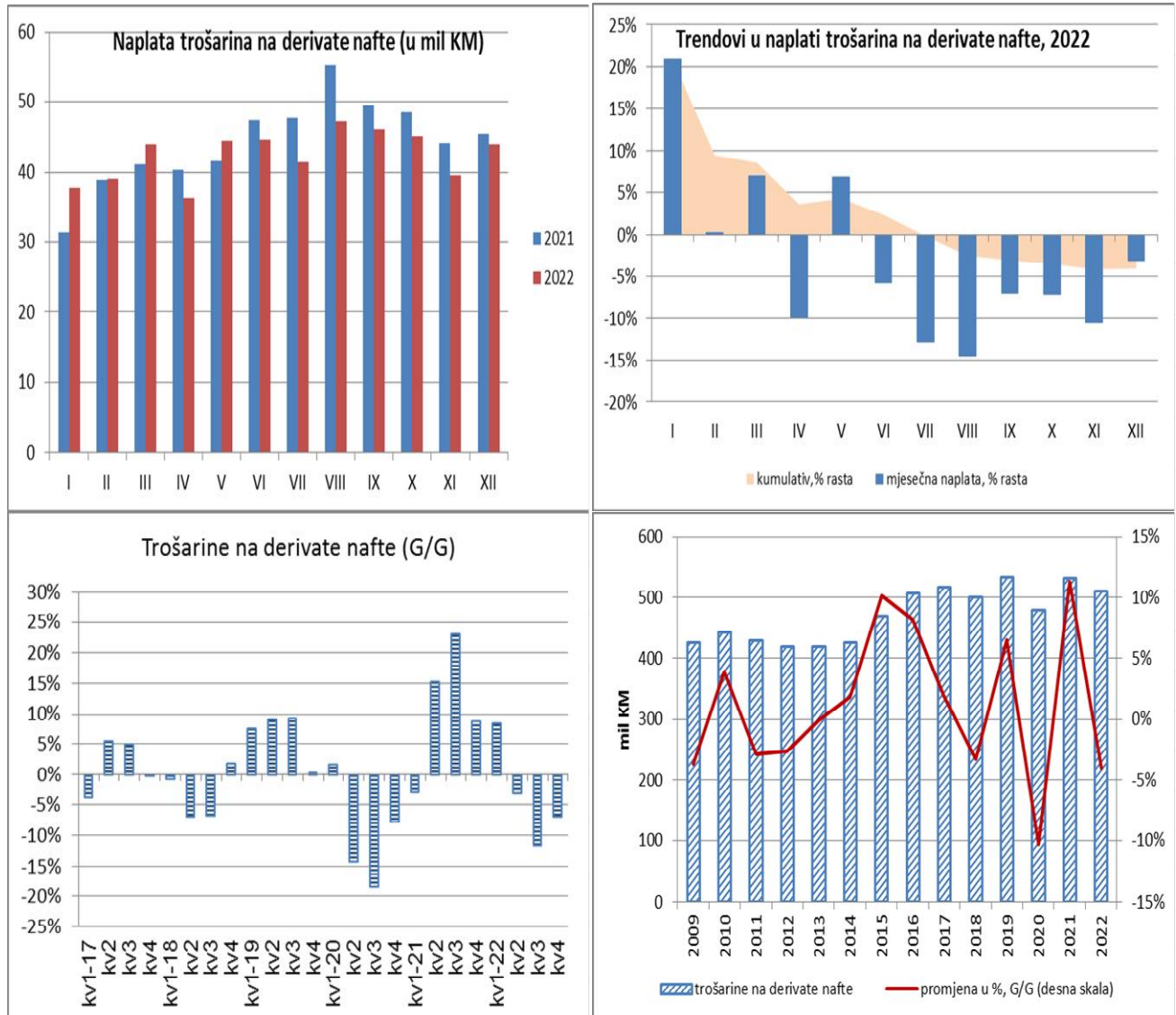
Trošarine na derivate nafte

U prosincu 2022. su nastavljeni negativni trendovi u naplati od trošarina na derivate nafte, koji traju u kontinuitetu od lipnja. Tijekom 2022. godine u čak devet mjeseci naplata je bila manja nego u istom mjesecu 2021. (Grafikon 15, gore, lijevo). Negativne mjesečne stope rasta išle su i do -15%. Najviša pozitivna stopa rasta od 20,9% ostvarena je u siječnju, u prvom redu zbog jako niske osnovice u 2021. godini kada je potrošnja derivata bila smanjena zbog uvedenih ograničenja zbog pandemije. Pozitivan rast naplate trošarina zabilježen je još i u ožujku i svibnju, a pozitivni efekti iz prvih pet mjeseci su iscrpljeni već u lipnju. U drugom polugodištu 2022. naplata trošarina na derivate nafte je bila manja za 27 mil KM ili 9,3% u odnosu na isto razdoblje 2021. U konačnici, naplata trošarina na derivate nafte u 2022. je bila manja za 4,1% u odnosu na naplatu u 2021. (Grafikon 15, desno gore).

Kvartalne usporedbe pokazuju pozitivan trend rasta od 8,5% samo u prvom kvartalu 2022., kao nastavak trendova iz većeg dijela 2021. godine (Grafikon 15, lijevo dolje). U drugom kvartalu 2022. zabilježen je pad trošarina od 3%, a u trećem čak 11,6%. U četvrtom kvartalu ostvaren je pad naplate od 6,9%, na prvom mjestu zbog malo više osnovice za usporedbe, ali i zbog stabilizacije tržišta i maloprodajnih cijena derivata nafte.

U cjelini, naplata trošarina na derivate nafte u 2022. pala je na razinu iz 2017. (Grafikon 15, desno dolje).

Grafikon 15

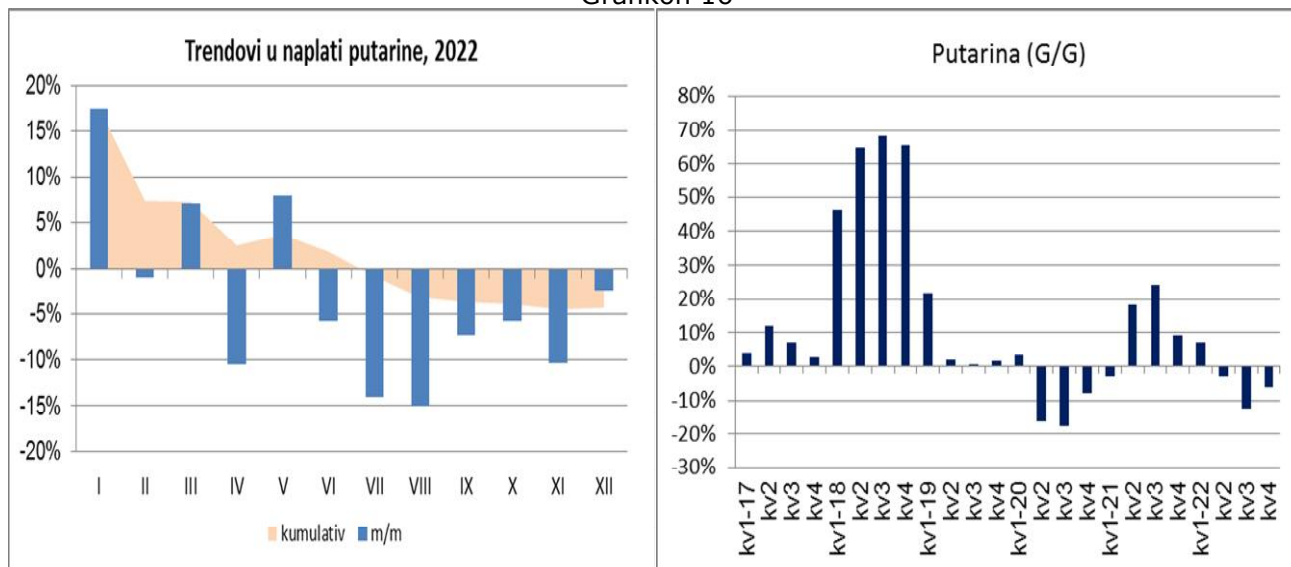
Putarina

Naplata prihoda od putarine prati naplatu trošarina na derivate nafte, s tim da su negativni trendovi malo lošiji nego kod naplate trošarina na derivate nafte zbog različitog obuhvata osnovice i obračuna trošarina i putarine. U prosincu 2022. je nastavljen negativni trend u naplati putarine, iako je pad manji nego prethodnih mjeseci. Na razini godine pad prihoda od putarine iznosi 4,3% (Grafikon 16, lijevo).

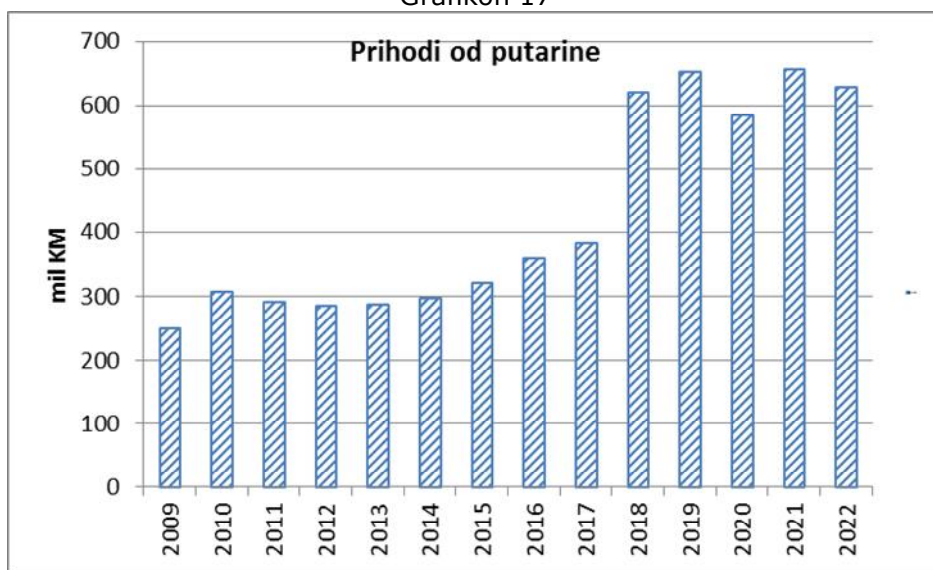
Kvartalne analize pokazuju sličan negativni trend kao i kod trošarina na derivate nafte, s tim da su stope još niže. Pozitivan rast od 7,2% je ostvaren samo u prvom kvartalu 2022., dok je u drugom, trećem i četvrtom kvartalu ostvaren pad prihoda od 3%, 12,2% i 6,1%, respektivno (Grafikon 16, desno).

U 2022. je naplaćeno putarine manje za 28,4 mil KM u odnosu na 2021. (Grafikon 17). Ukupna naplata u 2022. je pala na razinu iz 2018.

Grafikon 16

Grafikon 17

Trošarine na kavu

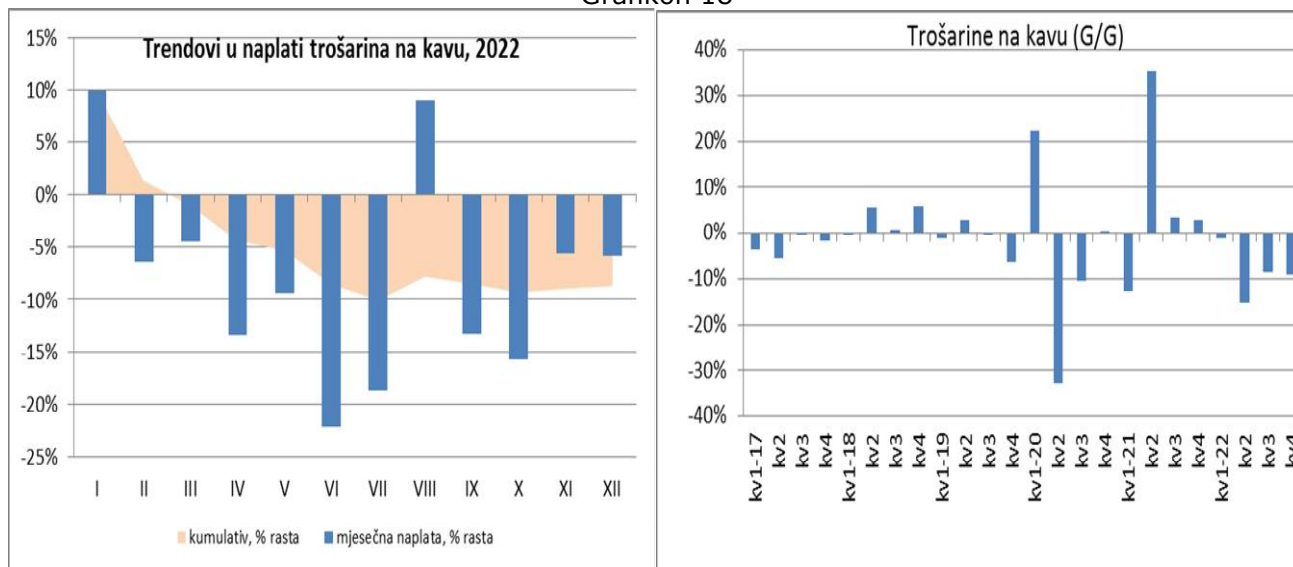
U naplati trošarina na kavu tijekom 2022. pozitivne mjesečne stope rasta zabilježene su u samo dva mjeseca, tako da ne iznenađuje pad kumulativne stope rasta od 8,7% (Grafikon 18, lijevo).

Za razliku od pozitivnih trendova u većem dijelu 2021., kvartalna analiza pokazuje negativne kvartalne stope rasta u svim kvartalima u 2022. U prvom kvartalu 2022. zabilježen je pad naplate od 1,1%, u drugom čak 15,3%, u trećem 8,4%, a u četvrtom 6,2%. (Grafikon 18, desno).

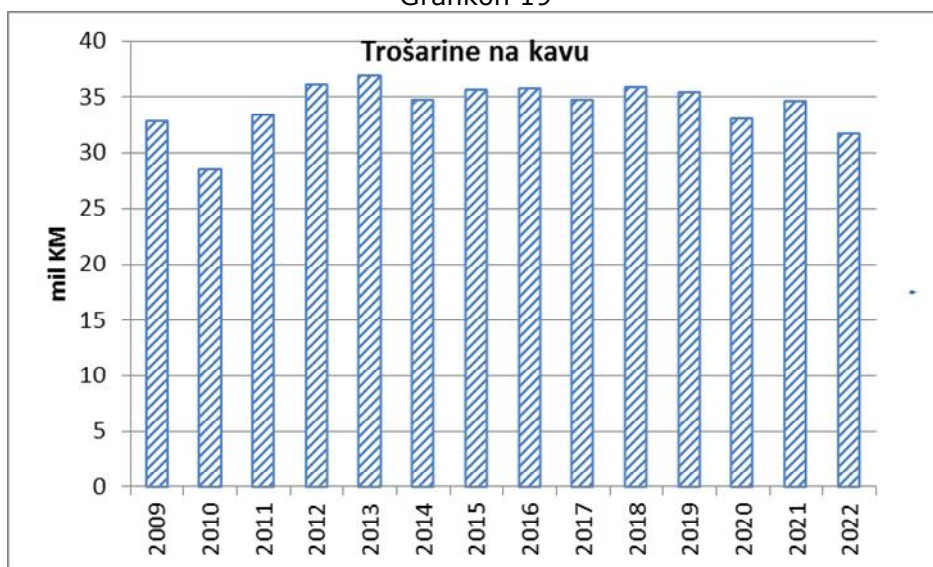
Ukupna naplata trošarina na kavu u 2022. najniža je od 2010. (Grafikon 19). Očigledno je da su masovni odliv stanovništva iz BiH i promjene navika konzumenata, glavni faktori pada naplate

trošarina na kavu, koji se ne može nadoknaditi ni povećanjem broja nerezidenata koji po različitim osnovama borave u BiH.

Grafikon 18

Grafikon 19

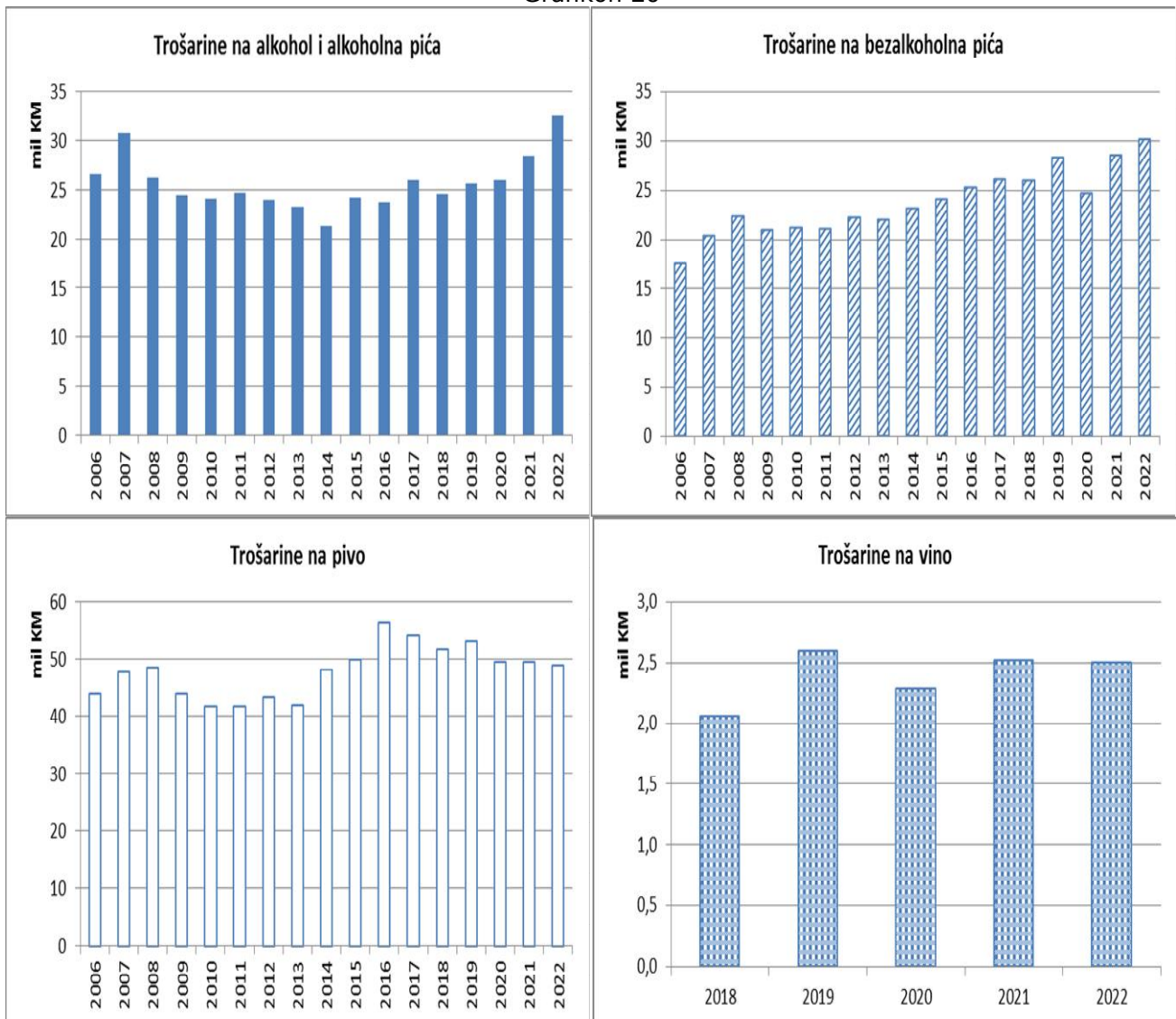

Trošarine na pivo, vino, alkohol, alkoholna i bezalkoholna pića

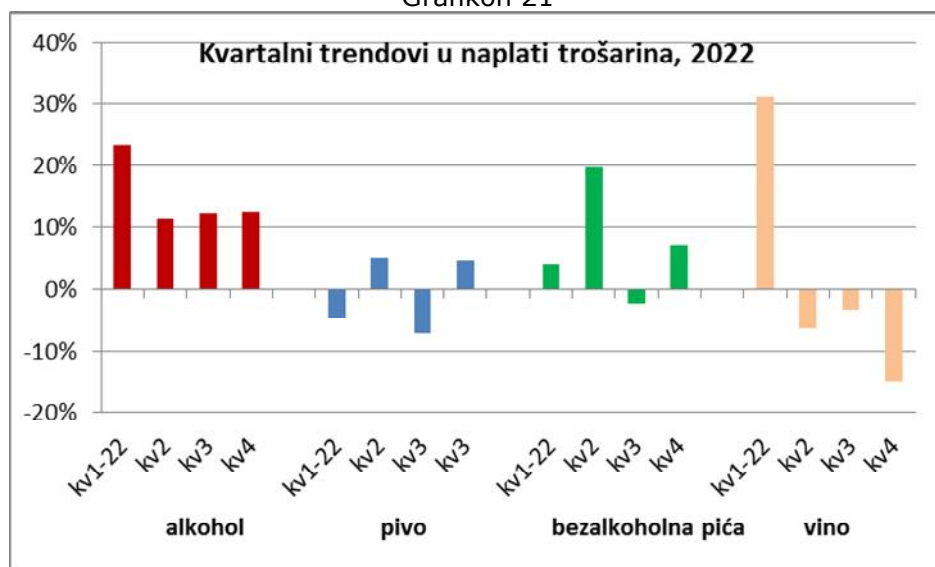
Naplata trošarina na alkohol i alkoholna pića u 2022. godini bila je za 14,3% veća nego u 2021. (Grafikon 20). Ujedno, trošarine na ovu grupaciju pića imaju rekordnu naplatu od 2006. godine. I naplata trošarina na bezalkoholna pića nastavlja da bilježi kontinuirani rastući trend. U 2022. bila je veća za 6,5% nego u 2021. S druge strane, naplata trošarina na vino u 2022. je na razini naplate u 2021. godini. Najlošija situacija je sa trošarinama na pivo, čija naplata nije dostigla ni razinu naplate u 2019. godini, prije pojave pandemije. U 2022. naplata trošarina na pivo bila je manja za 1,1% u odnosu na 2021., pri čemu je kod naplate trošarina na domaća piva ostvaren pad od 25,3%. Na drugoj strani, naplata trošarina na uvezena piva je veća za 7,9%, što nije bilo dovoljno da ukupna naplata prijeđe u zonu pozitivnog rasta.

Kvartalne usporedbe ukazuju na stabilan trend rasta naplate trošarina na alkohol, te značajno usporavanje rasta naplate trošarina na bezalkoholna pića u drugom polugodištu 2022. (Grafikon 21). Najlošiji kvartalni trendovi su u naplati trošarina na vino. Međutim, treba imati u vidu da visoke stope rasta naplate trošarina u prvom dijelu godine prije mogu biti rezultat kombinacije faktora – niske osnovice i naplate starih dugova po osnovu trošarina iz prethodnih godina - nego posljedica neočekivanog rasta potrošnje stanovništva.

Grafikon 20

Grafikon 21

Arhiva biltena:

http://www.oma.uino.gov.ba/04_objasnjenja.asp?l=h

Potrošnja derivata nafte u 2022. godini

(Pripremila: Aleksandra Regoje, stručni savjetnik- makroekonomista)

Uvod

Dinamika potrošnje derivata nafte redovno je predmet analize Odjeljenja jer je od izuzetne važnosti za naplatu prihoda od neizravnih poreza u Bosni i Hercegovini (BiH). Imajući u vidu da je, kao posljedica dešavanja u Ukrajini, u BiH zabilježena visoka stopa inflacije u 2022. godini, potrošnja derivata nafte još više postaje interesantna za analizu, u smislu njenih implikacija na naplatu poreznih prihoda. Naime, visoke cijene derivata nafte u 2022. godini utjecale su na opadanje potrošnje derivata, a time na manju naplatu trošarina i putarine. Uprkos padu oporezovanih količina, došlo je do značajnog rasta prihoda od PDV-a naplaćenih na potrošnju derivata.

U ovom prilogu analizirana je potrošnja derivata nafte u 2022. godini u odnosu na prethodno trogodišnje razdoblje, koje je karakteristično po velikim turbulencijama na svim poljima u ekonomiji, s obzirom da pokriva razdoblje izbijanja krize uzrokovane virusom korona, a onda i krizu uzrokovanu dešavanjima u Ukrajini. U Dijelu 1. su prikazani faktori koji utječu na formiranje cijena derivata na tržištu BiH. Dio 2. prikazuje dinamiku cijena derivata nafte na tržištu BiH i njihovo porezno opterećenje u razdoblju od 2019. do 2022. godine. U Dijelu 3. je analizirano kretanje potrošnje derivata u BiH, koje zbraja efekte iz prethodnih poglavlja. U Dijelu 4. ovog priloga prezentovan je kratak osvrt na efekte rasta cijena i dinamike potrošnje derivata u 2022. godini na prikupljene prihode od neizravnih poreza.

1. Faktori koji utječu na formiranje cijena derivata nafte na tržištu BiH

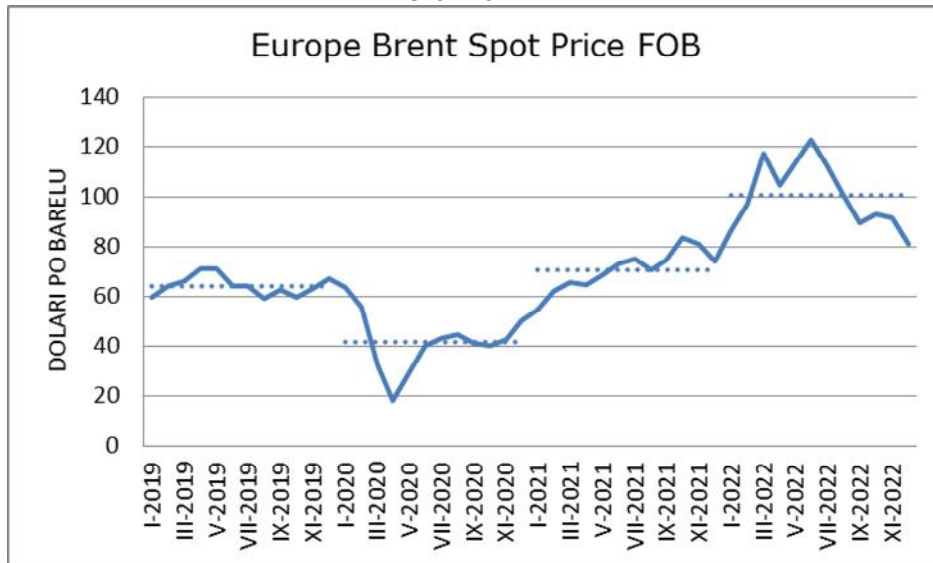
Faktori koji utječu na formiranje cijena derivata na tržištu BiH su cijene sirove nafte, trgovačke marže, visine poreznih stopa i dr.

1.1. Cijene sirove nafte

Cijena sirove nafte značajno je varirala u razdoblju 2019-2022. Na osnovu podataka Američke uprave za energetske informacije (*U.S. Energy Information Administration*) na Grafikonu 1. su prikazane mjesečne cijene sirove nafte tipa Brent (*Europe Brent Spot Price FOB*) u navedenom razdoblju. Isprekidanom linijom su predstavljeni godišnji neponderirani prosjeci mjesečnih podataka.

Cijene sirove nafte bile su stabilne u 2019. godini, u rangu od 59,0 do 71,3 dolara po barelu (koef. varijacije 6,1%). U 2020. godini su zbog efekata pandemije virusa korona imale ogromne fluktuacije (koef. varijacije 27,2%). U siječnju 2020. godine su iznosile 63,7 dolara po barelu, što je najviša cijena tijekom godine, dok su u mjesecu travnju iste godine pale na svega 18,4 dolara po barelu, što je najniža vrijednost nakon 1999. godine. Do prosinca 2020. godine su ponovo porasle na 50,0 dolara po barelu. Trend rasta je nastavljen do listopada 2021. godine kada su cijene sirove nafte dostigle 83,5 dolara po barelu, dok su u studenom i prosincu 2021. godine blago pale na 81,1 i 74,2 dolara po barelu, respektivno. U 2022. godini je došlo do značajnog rasta cijena sirove nafte, što je posljedica ratnih dešavanja u Ukrajini. U lipnju mjesecu je zabilježena maksimalna cijena u promatranom razdoblju 2019-2022, u iznosu od 122,7 dolara po barelu. To je ujedno i najviša cijena u razdoblju nakon ožujka 2012. godine, kada je cijena sirove nafte iznosila 125,5 dolara po barelu. Od srpnja 2022. godine ponovo je nastupio trend pada cijena sirove nafte, tako da je u mjesecu prosincu ona iznosila 80,9 dolara po barelu, što je niže od zabilježene cijene na početku godine (Tabela 1).

Grafikon 1.

Izvor: Prikaz autora na osnovu podataka U.S. Energy Information Administration, www.eia.gov

Tabela 1. Mjere disperzije: mjesečne cijene sirove nafte (dolari po barelu), 2019-2022

	Mjera disperzije	2019	2020	2021	2022
1.	Prosjek (neponderirani)	64,4	41,8	70,7	100,8
2.	prosj. odst.	3,1	8,2	6,3	11,0
3.	standardna devijacija	3,9	11,4	7,7	12,7
4.	koeficijent varijacije (%)	6,1	27,2	10,9	12,6
5.	min	59,0	18,4	54,8	80,9
6.	max	71,3	63,7	83,5	122,7
7.	raspon	12,3	45,3	28,8	41,8

Izvor: Izračun autora na osnovu podataka U.S. Energy Information Administration

1.2. Trgovačke marže

Vlada Federacije BiH je u travnju 2021. godine donijela Odluku o propisivanju mjera neposredne kontrole cijena utvrđivanjem maksimalne visine marži za naftne derivate¹⁰ kojom je gospodarstvenicima koji obavljaju trgovinu na veliko naftnim derivatima propisana maksimalna visina marži u apsolutnom iznosu od 0,06 KM/l, a onima koji obavljaju djelatnost trgovine na malo naftnim derivatima propisana je maksimalna visina marži u apsolutnom iznosu od 0,25 KM/l. Vlada Republike Srpske donijela je, također u travnju 2021. godine, Uredbu o određivanju marže koja se primjenjuje prilikom formiranja cijena naftnih derivata¹¹. Uredba propisuje maksimalnu visinu marže gospodarstvenicima koji obavljaju djelatnost trgovine naftnim derivatima, i to u iznosima istim kao u FBiH: 0,06 KM/l u trgovini na veliko i 0,25 KM/l u trgovini na malo. Spomenute mjere entitetskih vlada nisu obuzdale rast cijena goriva na tržištu BiH zbog snažnog rasta cijena nafte na svjetskom tržištu, koji utječe na formiranje cijena na našem tržištu.

¹⁰ Odluka je objavljena 2.4.2021. godine u Službenim novinama Federacije BiH broj 26/21, sa stupanjem na snagu narednog dana od dana objave.

¹¹ Odluka je objavljena 6.4.2021. godine u Službenom glasniku RS broj 30/21, sa stupanjem na snagu osmog dana od dana objave.

1.3. Stope trošarina

Politika trošarina i putarine na naftne derivate u BiH definirana je Zakonom¹² o trošarinama u Bosni i Hercegovini iz 2009. godine (u daljem tekstu Zakon). Navedeni Zakon je od 2009. godine izmijenjen / dopunjen četiri puta, dva puta u 2014. godini¹³, u 2017. godini¹⁴ te u 2022. godini¹⁵. Izmjene Zakona iz 2014. godine odnosile su se na oporezivanje duhanskih prerađevina¹⁶ i bezalkoholnih pića, piva i vina¹⁷. Izmjene Zakona iz 2017. godine odnosile su se na oporezivanje derivata nafte. Izmjene Zakona iz 2022. godine odnosile su se na promjena režima naplate trošarina na uvozne duhanske prerađevine.

Izmjene politike trošarina na derivate nafte i putarine iz 2017. godine (primjena od 1.2.2018. godine) odnose na: povećanje stope trošarina na lož ulje sa 0,30 na 0,45 KM/l; uvođenje trošarina na biogoriva i biotekućine (0,30 KM/l); rast stope namjenske putarine sa 0,10 na 0,25 KM/l (uz razdvajanje stopa i sredstava prema namjeni za autoceste i druge ceste); te promjene obuhvata osnovice za putarinu u smislu uključivanja u osnovicu biogoriva i biotekućina, te tečnog naftnog plina za pogon motornih vozila. Od veljače 2018. godine su u primjeni stope trošarina i putarine navedene u Tabeli 2.

Tabela 2. Stope trošarina i putarine prema Zakonu iz 2017. godine

Stope trošarina i putarine		stopa (KM/l)		
		(1)	(2)	(3)=(1)+(2)
	Osnovica	Trošarina	Putarina	Ukupno
a)	dizel goriva i ostala plinska ulja	0,30	0,40	0,70
b)	petrolej (kerozin)	0,30		0,30
c)	motorni benzin –bezolovni	0,35	0,40	0,75
d)	motorni benzin	0,40	0,40	0,80
e)	lož ulje ekstra lako i lako specijalno	0,45		0,45
f)	tečni naftni plin za pogon motornih vozila *	0,00	0,40	0,40
g)	biogoriva i biotekućine	0,30	0,40	0,70

* putarina na tečni naftni plin je izražena u KM/kg

2. Cijene derivata nafte na tržištu BiH i porezno opterećenje

U Grafikonu 2. je predstavljeno kretanje cijena derivata nafte¹⁸ na tržištu BiH u razdoblju 2019-2022. godine, po tjednima. Korišteni su podaci *International Road Transport Union-a*, preuzeti sa web stranice Vansjetrogovinske komore BiH (VTK).

U Tabeli 3. su prikazane mjere disperzije tjednih cijena derivata nafte u BiH u razdoblju od 2019. do 2022. godine.

¹² „Službeni glasnik BiH“ 49/09

¹³ „Službeni glasnik BiH“ brojevi 49/14 i 60/14

¹⁴ „Službeni glasnik BiH“ 91/17

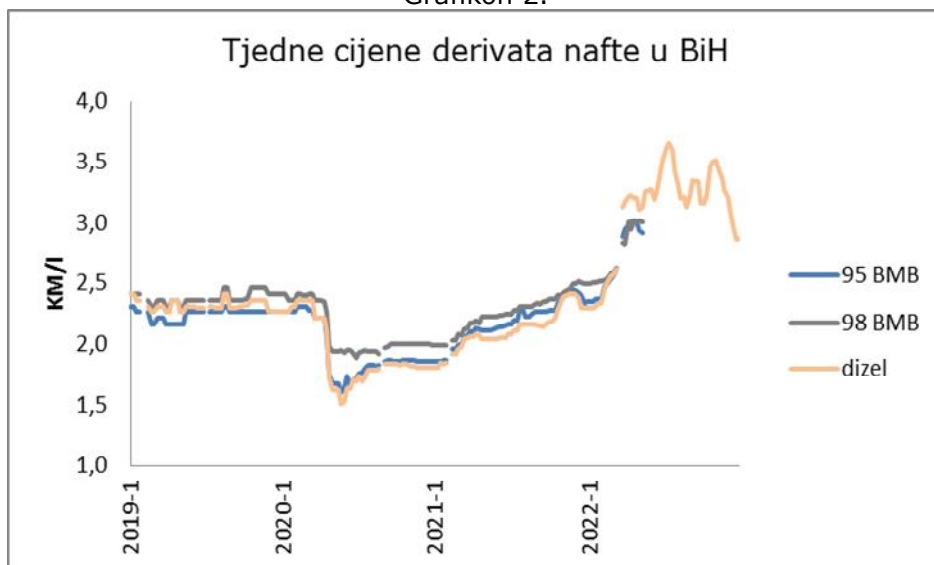
¹⁵ „Službeni glasnik BiH“ br. 50/22

¹⁶ „Službeni glasnik BiH“ br.49/14

¹⁷ „Službeni glasnik BiH“ br. 60/14

¹⁸ Prikazani su samo podaci za dizel gorivo jer je nakon 19. tjedna 2022. godine prekinuto izvještavanje o cijenama za goriva 95 BMB i 98 BMB na web stranici Vansjetrogovinske komore BiH sa podacima *International Road Transport Union*). Dostupni su jedino podaci o najčešćim cijenama goriva za pojedine kompanije u BiH.

Grafikon 2.

Izvor: Pregled autora na osnovu podataka International Road Transport Union-a, preuzetih sa web stranice Vanjskotrgovinske komore BiH, <https://www.komorabih.ba/>

Nakon razdoblja izrazito stabilnih cijena u 2019. godini¹⁹, cijene derivata nafte na tržištu BiH snažno su pale u proljeće 2020. godine, kao posljedica pandemije virusa korona (Grafikon 2). U 21. tjednu 2020. godine cijena dizel goriva iznosila je svega 1,5 KM/l, dok je cijena goriva BMB-95 iznosila 1,6 KM/l. Na osnovu izračunatih koeficijenata varijacije može se zaključiti da su u promatranom razdoblju 2019-2022 cijene bile najturbulentnije upravo u 2020. godini. Od 22. tjedna 2020. godine (konac svibnja) cijene derivata bilježe stabilan trend rasta, koji je zadržan kroz čitavu 2021. godinu. Na koncu 2021. godine cijene dizel goriva i BMB-95 iznosile su 2,3 KM/l a cijene BMB-98 2,5 KM/l. Dešavanja u Ukrajini utjecala su na intenziviranje trenda rasta cijena u 2022. godini, tako da su, prema posljednjim dostupnim objavljenim podacima za benzin²⁰, u 19. tjednu 2022. godine cijene goriva BMB-95 porasle za 24,2% u odnosu na 1. tjedan 2022. godine, dostižući razinu od visokih 2,9 KM/l. Prosječne cijene dizel goriva dostigle su svoj maksimum od 3,7 KM/l u 28. tjednu 2022. godine. Nakon toga su snažno varirale, da bi u posljednjem tjednu 2022. godine iznosile 2,9 KM/l. Raspon²¹ tjednih cijena dizel goriva u 2022. godini iznosio je visokih 1,4 KM/l.

Tabela 3. Mjere disperzije: tjedne cijene derivata nafte u BiH, 2009-2022

	dizel				95-BMB				98-BMB			
	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022*	2019	2020	2021	2022*
prosjeak	2,32	1,92	2,12	3,10	2,24	1,94	2,18	2,67	2,38	2,09	2,26	2,72
prosj. odst.	0,03	0,23	0,13	0,29	0,03	0,20	0,13	0,25	0,04	0,18	0,12	0,21
st.dev.	0,04	0,26	0,16	0,38	0,04	0,22	0,16	0,27	0,04	0,19	0,15	0,22
koef. var. (%)	1,89	13,67	7,51	12,09	1,96	11,62	7,48	9,93	1,88	9,31	6,65	8,02
min	2,26	1,50	1,80	2,29	2,16	1,60	1,85	2,35	2,31	1,89	1,99	2,49
max	2,41	2,36	2,40	3,66	2,31	2,31	2,44	3,01	2,46	2,41	2,51	3,02
raspon	0,15	0,86	0,60	1,37	0,15	0,71	0,58	0,66	0,15	0,53	0,53	0,53

Izvor: Izračun autora na osnovu podataka International Road Transport Union-a, preuzetih sa web stranice Vanjskotrgovinske komore BiH

Napomena: podaci za 2022. godinu za 95-BMB i 98-BMB odnose se na razdoblje od 1. do 19. tjedna 2022. godine

¹⁹ Koeficijent varijacije iznosio je 1,9% za tjedne podatke cijena dizel goriva i BMB-98, te 2% za tjedne cijene BMB-95 (vid. Tabela 3)

²⁰ Nakon 19. tjedna 2022. godine prekinuto je izvještavanje o cijenama za goriva 95 BMB i 98 BMB na web stranici Vanjskotrgovinske komore BiH sa podacima International Road Transport Union). Dostupni su jedino podaci o najčešćim cijenama goriva za pojedine kompanije u BiH.

²¹ Razlika između minimalne i maksimalne vrijednosti.

Zanimljivo je pogledati udio PDV-a, trošarine i putarine u prosječnim cijenama derivata po godinama prikazano u Tabeli 4.

Tabela 4. Udio poreza u prosječnim cijenama derivata nafte u BiH, 2009-2022

	dizel				95-BMB				98-BMB			
	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022*	2019	2020	2021	2022*
prosjeak (neponder.)	2,32	1,92	2,12	3,10	2,24	1,94	2,18	2,67	2,38	2,09	2,26	2,72
PDV	0,34	0,28	0,31	0,45	0,33	0,28	0,32	0,39	0,35	0,30	0,33	0,40
trošarina	0,30	0,30	0,30	0,30	0,35	0,35	0,35	0,35	0,35	0,35	0,35	0,35
putarina	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40
pr. cijena bez poreza**	1,28	0,94	1,11	1,95	1,17	0,90	1,11	1,54	1,28	1,04	1,18	1,58
porezi** u pr. cijeni (%)	44,7%	51,1%	47,6%	37,1%	48,0%	53,3%	48,9%	42,6%	46,0%	50,4%	47,7%	42,1%

Napomene:

* Podaci za 2022. godinu za 95-BMB i 98-BMB odnose se na razdoblje od 1. do 19. tjedna 2022. godine (sredina mjeseca maja)

** Termin „porezi“ u tabeli obuhvata: PDV, trošarine i putarinu.

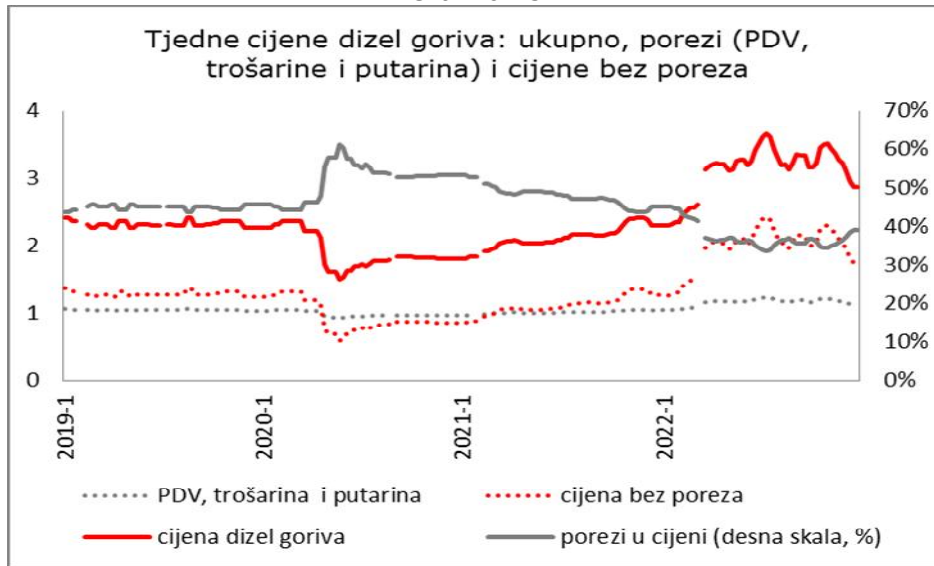
Prosječna cijena podrazumijeva neponderirani prosjek tjednih cijena derivata na osnovu podataka *International Road Transport Union-a*, preuzetih sa web stranice Vanjskotrgovinske komore BiH.

Imajući u da je PDV porez koji se plaća *ad valorem*, a da su trošarine i putarina specifični porezi koji se plaćaju po litru derivata, te da, s obzirom na visinu poreznih stopa koji se u BiH primjenjuju u promatranom razdoblju (2019-2022) u strukturi maloprodajne cijene (MPC) dominiraju specifični porezi, možemo zaključiti da je u 2022. godini, kada je zabilježena najviša prosječna MPC derivata nafte, porezno opterećenje bilo najniže. Treba napomenuti da podatke za benzine (BMB-95 i BMB-98) za 2022. godinu treba uzeti sa rezervom jer se odnose na razdoblje od početka godine pa do 19. tjedna 2022. godine. Udio poreza u neponderiranom prosjeku MPC dizel goriva iznosio je 37,1% u 2022. godini što je niže nego u prethodnim godinama (vid. red „porezi u pr. cijeni“, Tabela 4), a za visokih 14 postotnih bodova ispod udjela u 2020. godini, kada su zbog efekata virusa korona MPC derivata nafte bile izrazito niske. Udio poreza u neponderiranom prosjeku MPC benzina (BMB-95 i BMB-98) također je znatno niži za dostupne podatke u 2022. godini (do sredine mjeseca svibnja) nego u prethodnim godinama. Imajući u vidu da je vrhunac cijena derivata nafte u BiH postignut na ljetu 2022. godine, nakon isteka razdoblja dostupnih i obrađenih podataka, procjenjuje se da su ovi pokazatelji za razinu cijele 2022. godine još niži.²²

Izračunati pokazatelji o poreznom opterećenju prosječnih cijena dizel goriva po tjednim prikazani su u Grafikonu 3.

²² Neponderirani prosjek **mjesečnih** cijena u 2022. godini za Federaciju BiH za BMB-95 i BMB-98 iznosi 2,85 i 3,01 KM/l, te prema izračunu prikazanom u Tabeli 4. porezi u prosječnoj cijeni za cijelu 2022. godinu za FBiH iznose 40,9% i 39,5%, respektivno (Izvor: izračun autora na osnovu podataka iz Mjesečnog biltena cijena naftnih derivata prosinac 2022. godine, Federalnog ministarstva trgovine)

Grafikon 3

Izvor: Izračun autora na osnovu podataka International Road Transport Union-a, preuzetih sa web stranice Vanjskotrgovinske komore BiH

3. Potrošnja derivata nafte

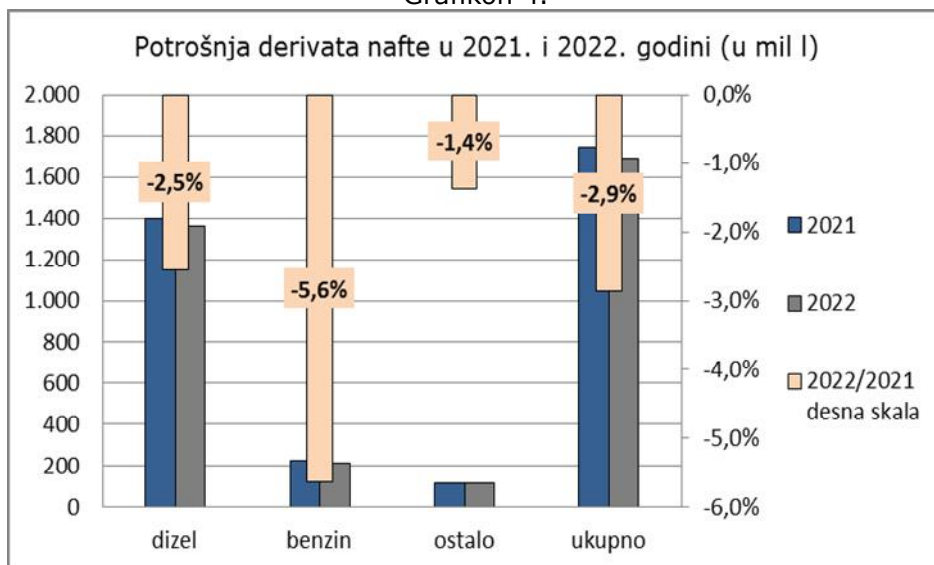
U ovom dijelu izvršena je usporedba potrošnje derivata nafte u 2022. godini u odnosu na prethodnu godinu, a onda sa 2019. godinom, koja je početna godina analiziranog razdoblja u ovom prilogu. Treba napomenuti da pojam „potrošnja derivata“ u ovom prilogu podrazumijeva količine izračunate od strane autora, te da uključuju količinu uvezenih derivata nafte i količinu domaćih derivata nafte stavljenih u promet. Količine domaćih derivata iz trošarinskih prijava uzete su sa vremenskim pomakom m-1, kako bi osnovica bila ispravno prikazana sukladno odredbama Zakona o trošarinama u BiH koje se odnose na nastanak obveze obračunavanja i plaćanja trošarine.²³

3.1. Potrošnja derivata nafte u odnosu na 2021. godinu

U Grafikonu 4. je prikazana ukupna potrošnja derivata nafte u 2021. i 2022. godini. U Grafikonu 5. prikazana je mjesečna potrošnja derivata nafte u 2022. u usporedbi sa prethodnom godinom.

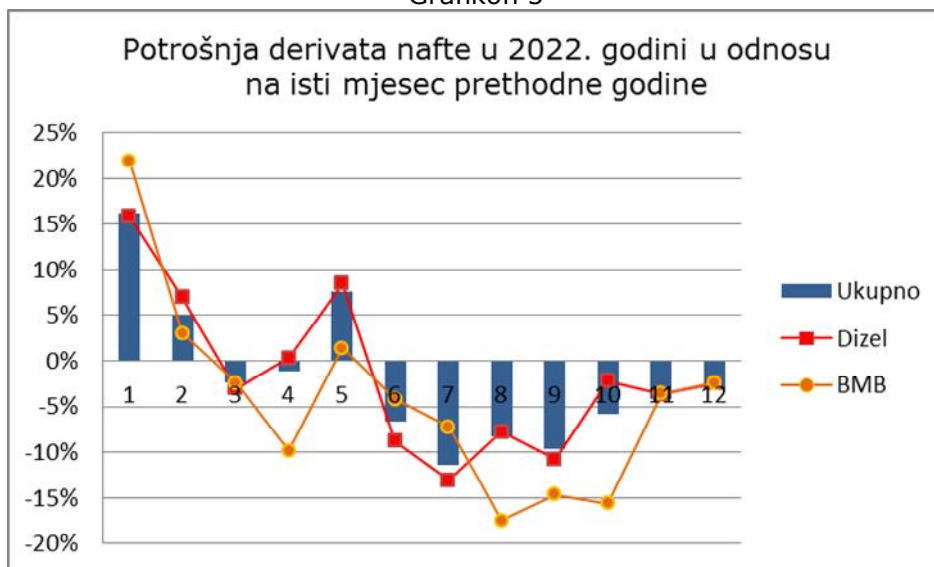
²³ Posljednja godina u kojoj su domaći derivati stavljeni u promet je 2019, zbog obustave proizvodnje Rafinerije nafte Brod nakon havarije koja se dogodila u listopadu 2018. godine.

Grafikon 4.

Izvor: Kalkulacija autora na osnovu podataka UNO

Grafikon 5

Izvor: Kalkulacija autora na osnovu podataka UNO

U odnosu na 2021. godinu, ukupna potrošnja derivata nafte u 2022. godini je opala za 2,9%. Pad potrošnje dizel goriva iznosio je 2,5%, benzina 5,6% a ostalih derivata (lož ulje, kerozin i tečni naftni plin) 2,9% (Grafikon 4).

Na osnovu podataka iz Grafikona 5. može se zaključiti da je, nakon rasta potrošnje derivata u siječnju i veljači, sa početkom ratnih dešavanja u Ukrajini i rastom cijena na svjetskom tržištu nafte, u ožujku nastupio pad potrošnje koji traje sve vrijeme promatranog razdoblja sa izuzetkom u mjesecu svibnju, kada se ostvareni rast dijelom može pripisati efektima niske osnovice potrošnje dizel goriva u istom mjesecu prethodne godine. Najveće stope pada potrošnje derivata nafte zabilježene su u trećem kvartalu 2022. godine.

U Biltenu br. 205-206²⁴ predstavljen je model višestruke regresije, sa zavisnom varijablom (y) „potrošnja dizel goriva i benzina (u mil l), gdje su nezavisne varijable bile (1) visina BDP-a i (2) p.b. cijena na uvozu sa pond. trošarinom i putarinom (KM/l). S obzirom da se radi o supstitutima, analizirana je potrošnja dizel goriva i benzina zajedno. Za kalkulaciju su korišteni podaci UNO o potrošnji derivata, ponderirane cijene na uvozu koje uključuju ponderirani pripadajući iznos trošarine i putarine, te podatke o bruto društvenom proizvodu u BiH u navedenom razdoblju. Na osnovu rezultata iz prikazanog modela višestruke regresije i formule za izračun elastičnosti potražnje²⁵ izračunato je da je prosječna elastičnost potražnje za derivatima nafte (dizel i benzin) u BiH u razdoblju 2005-2021 iznosila oko -0,2469%. To znači da bi rast cijena od 10% doveo do pada potrošnje dizel goriva i benzina za oko 2,469%, pri ostalim neizmijenjenim faktorima (ista razina BDP-a).

U ovom prilogu je analizirano koliko se ostvarena potrošnja dizel goriva i benzina u 2022. godini „uklopila“ u navedeni model. U nedostatku zvaničnih podataka Agencije za statistiku BiH (BHAS) uzeta je procjenjena stopa rasta BDP za 2022. godinu (DEP, rujan 2022), a na osnovu dostupnih podataka UNO izračunata prosječna ponderirana cijena na uvozu, koja uključuje ponderirani pripadajući iznos trošarine i putarine. Na osnovu ovih podataka i regresionog modela prikazanog u Biltenu 205-206, procijenjena potrošnja dizel goriva i benzina bila nešto ispod iznosa stvarno uvezenih količina u 2022. godini, i to 53 mil litara, što je odstupanje od 3,4%.²⁶ Napominjemo da je to dosta nisko odstupanje, imajući u vidu da koeficijent determinacije modela (R^2) iznosi 88,5%, odnosno da su utrošene količine derivata determinirane i drugim faktorima, izuzev cijena i visine BDP-a. Stoga ne iznenađuje podatak da su **projekcije neto prihoda od trošarina na derivate nafte i putarine²⁷ iz listopada 2022. godine izvršene sa stopom preciznosti od 99,8% i 100,1%, respektivno**. Treba napomenuti da je navedena stopa preciznosti projekcija ostvarena u uvjetima izraženih turbulencija cijena na tržištu derivata nafte.

3.2. Potrošnja derivata nafte u odnosu na 2019. godinu

U Dijelu 2. ovog priloga moglo se vidjeti da je razdoblje 2019-2022 je bio izrazito turbulentan u pogledu kretanja cijena derivata nafte na tržištu BiH. Turbulencije cijena u ovom razdoblju izazvane su šokovima na tržištu sirove nafte, dok su stope oporezivanja bile iste. Potrošnja derivata nafte također je bila jako turbulentna u promatranom razdoblju (Grafikon 6). Snažno je opala u 2020. godini, usprkos niskim cijenama, radi izgubljene potrošnje usljed restriktivnih mjera u borbi protiv virusa korona. U 2021. godini se potrošnja derivata oporavila, skoro dostižući razinu iz pretkrizne, 2019. godine (bazni indeks 99,2). U 2022. godini je potrošnja derivata ponovno opala, kako u odnosu na prethodnu godinu, tako i u odnosu na baznu 2019. godinu. Ukupna potrošnja derivata nafte (dizel, benzin, lož ulje, kerozin i tečni naftni plin) je u razdoblju od 2019. do 2022. godine pala za 3,7%. U istom razdoblju je potrošnja dizel goriva stagnirala (neznatan rast od 0,2%), dok je potrošnja benzina opala za 13,8%. Potrošnja ostalih kategorija derivata (lož ulje, kerozin i tečni naftni plin) je također opala i to za za 22,1%.

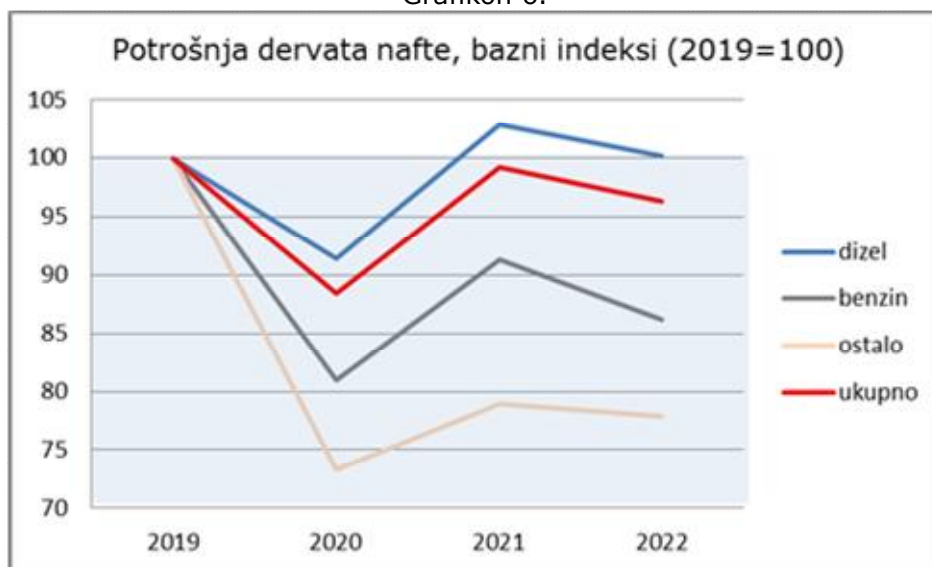
²⁴ Regoje A., "Potrošnja derivata nafte u 2021. godini sa osvrtom na kretanje cijena i procjene cjenovne elastičnosti potražnje"; http://www.oma.uino.gov.ba/bilteni/Oma_Bilten_bos_205_206.pdf

²⁵ Elastičnost je izračunata na osnovu formule za izračun elastičnosti pomoću regresionog modela (odnos prosjeka cijena i količina iz promatranog razdoblja pomnožen sa koeficijentom uz cijene iz regresionog modela).

²⁶ Na osnovu regresionog modela, potrošnja dizel goriva i benzina iznosila bi 1.524 mil litara, dok su stvarno uvezene količine iznosile 1.577 mil.

²⁷ Ukupni iznos projekcija prihoda od trošarina i putarine uzima u obzir i ostale derivate nafte, koji nisu obuhvaćeni regresionim modelom (lož ulje, kerozin i tečni naftni plin).

Grafikon 6.

Izvor: Kalkulacija autora na osnovu podataka UNO

4. Efekti rasta cijena i dinamike potrošnje derivata na prihode od neizravnih poreza

U Dijelu 2. ovog priloga smo vidjeli da je u 2022. godini zabilježen veliki porast cijena derivata nafte na tržištu BiH. Postavlja se pitanje kako je rast cijena derivata u 2022. godini utjecao na kretanje prihoda od neizravnih poreza.

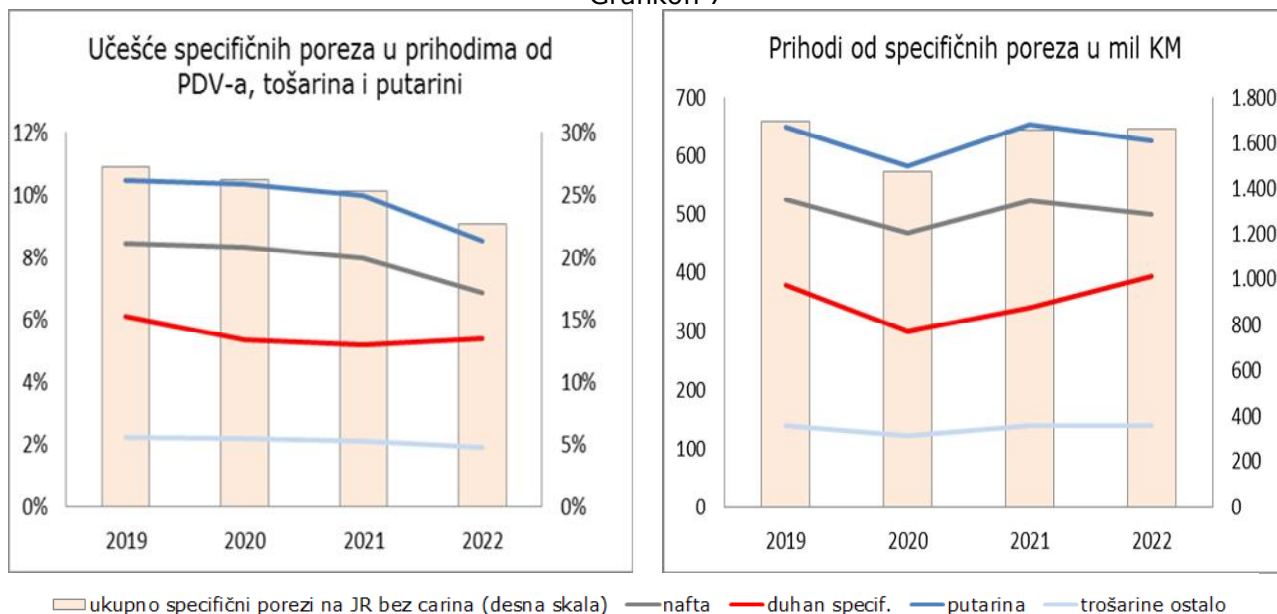
Okvir 1. Efekti inflacije na prihode od neizravnih poreza

Rijetki su porezni sistemi koji su neutralni na efekte inflacije. Efekti rasta cijena na prihode od neizravnih poreza ovise o mnogo faktora: progresivnost poreza, porezna struktura, stupanj indeksiranosti poreznog sistema, vremensko razdoblje između nastanka obveze i plaćanja poreza, stopa inflacije, stupanj elastičnosti prihoda i dr. Budući da specifični neizravni porezi u BiH nisu indeksirani porastom cijena, te da su vremenski pomaci između nastanka obveze i rokova plaćanja relativno kratki, efekti inflacije na prihode najviše ovise o poreznoj strukturi prema vrsti porezne osnovice, odnosno da li se obveze obračunavaju po vrijednosti ili količini. Porezna osnovica poreza koji se naplaćuju *ad valorem*, odnosno po vrijednosti, raste usporedo sa rastom cijena, donoseći veće prihode. S obzirom da u strukturi neizravnih poreza u BiH nisu samo porezi koji se plaćaju *ad valorem*, nego značajno mjesto imaju i specifični porezi koji se plaćaju po količini dobara, a koji nisu indeksirani, inflacija utječe na realnu vrijednost prihoda od neizravnih poreza u BiH. Efekat inflacije na ukupne prihode i vladine račune u BiH je mnogo kompleksnija tema koju ostavljamo za druge analize, jer pored neizravnih poreza, javni prihodi obuhvataju izravne poreze, doprinose za socijalno osiguranje, neporezne prihode i druge prihode, na koje inflacija ima posebne utjecaje. Osim toga, javni rashodi se također povećavaju u uvjetima rastućih cijena dobara i usluga, a posebna tema su i efekti inflacije na kamatne stope i otplatu duga.

Potrošnja derivata nafte ima veliki utjecaj na dinamiku prihoda od neizravnih poreza. Na uvoz i promet derivata nafte ubire se PDV, trošarina i putarina. Neto prihodi od trošarina na derivate nafte i putarine činili su 14,4% neto prihoda od neizravnih poreza u 2022. godini. Osim toga, veliki udio PDV-a ubire se na promet derivata nafte. Nakon izmjena Zakona o trošarinama, od 2018. godine se samo na pripadajući dio trošarina i putarine naplati između 180 i 200 mil KM PDV-

a godišnje.²⁸ S obzirom na veliki rast cijena u 2022. godini i ne tako značajan pad količina uvezenih derivata, nesumnjivo je da je došlo do značajnog rasta prihoda od PDV-a na potrošnju derivata nafte u odnosu a prethodnu godinu.²⁹

Grafikon 7

Izvor: Kalkulacija autora na osnovu podataka UNO

U Okviru 1. objašnjeno je da efekti inflacije na realnu vrijednost prihoda od neizravnih poreza u BiH najviše ovise od toga da li se obveze obračunavaju po vrijednosti ili količini. Trošarine i putarina na derivate nafte su specifični porezi, dok se PDV obračunava na njihovu vrijednost.

Specifični neizravni porezi pored trošarina na derivate nafte obuhvataju: trošarine na duhan (izuzev jednog dijela trošarina na duhan koji se plaća *ad valorem*), alkohol i alkoholna pića, bezalkoholna pića, pivo, vino, kafu, te putarinu i dio carina koji se obračunava po količinama. Specifični porezi su činili 25,3%³⁰ naplaćenih neto prihoda od PDV-a, trošarina i putarine u 2021. godini.³¹ Taj udio je u 2022. godini opao za visokih 2,6 p.b. ili na 22,7%. **Specifični porezi (izuzev carina) su porasli za svega 5,8 mil KM u 2022. godini u odnosu na prethodnu godinu** (Grafikon 7), dok je apsolutni rast neto prihoda od PDV-a, trošarina i putarine (neto prihodi bez carina, ostalih i neusklađenih prihoda) iznosio 767,9 mil KM. **Rast ukupnih neto prihoda od neizravnih poreza iznosio je 907,4 mil KM.**

Prema podacima Agencije za statistiku BiH, u 2022. godini je u prosjeku zabilježen rast razine cijena od 14,0%, u odnosu na prethodnu godinu.³² Neto naplata neizravnih poreza u 2022. je u

²⁸ Struktura **neponderirane** prosječne cijene prikazana je u Tabeli 4. Na osnovu neponderiranog prosjeka cijena ne mogu se raditi procjene prihoda.

²⁹ Uzmimo hipotetički primjer kada bi prosječna ponderirana cijena dizel goriva odgovarala prostom prosjeku sedmičnih cijena iz Tabele 4, za ostvareni pad količina dizel goriva u 2022. godini u odnosu na prethodnu godinu od 2,5%, bio bi dovoljan rast prosječne **ponderirane** cijene od 8,5%, kako bi rast prihoda od PDV-a nadoknadio pad prihoda po osnovu trošarina i putarine. Na osnovu podataka iz Tabele 4. može se izračunati da je rast **prostog prosjeka** sedmičnih cijena iznosio visokih 46,5% u 2022. u odnosu na 2021. godinu.

³⁰ U kalkulaciju nisu uzeti prihodi od carina, te ostali i neusklađeni prihodi na JR UNO.

³¹ Zanimljivo je da je ovaj udio bio otprilike isto i u 2017. godini, prije izmjena Zakona o trošarinama kada su stope trošarina na derivate i putarina bile niže, a također je i specifična trošarina na cigarete bila niža (1,35 KM/paklovanju cigareta u 2017. u odnosu na 1,65 KM/paklovanju cigareta u 2022. godini). Naplata trošarina na derivate nafte i specifičnih trošarina na duvan stagnirala u 2021. u odnosu na 2017. godinu, a rast neto prihoda od putarine od oko 70% bio je dovoljan da održi udio specifičnih poreza na jednoj četvrtini.

³² BHAS, Indeks potrošačkih cijena u Bosni i Hercegovini, decembar 2022

odnosu na 2021. porasla za 13,1%. Pri tome su prihodi od PDV-a i carina rasli iznad stope inflacije (15,6% i 33,1%, respektivno), dok su prihodi od trošarina rasli po stopi ispod stope inflacije (7,1%), a prihodi od putarine zabilježili pad (-4,3%). Rast prihoda od trošarina ostvaren je zbog rasta prihoda od trošarina na duhan, dok su prihodi od trošarina na naftu zabilježili pad, kao i putarina (-4,3%). Treba posebno napomenuti da je **rast cijena samo jedan od faktora koji utječe na naplatu prihoda od neizravnih poreza**. Osim stope inflacije **na naplatu prihoda posebno utječu: kretanje realnih makroekonomskih pokazatelja** (potrošnje, investicija, uvoza i izvoza), **efekti izmjene legislative, efikasnost naplate i dr.**

Zaključci

- Faktori koji najviše utječu na formiranje cijena derivata na tržištu BiH su cijene sirove nafte, trgovačke marže, te visine poreznih stopa. Cijene sirove nafte imale su velike turbulencije u promatranom razdoblju 2019-2022 i to je osnovni uzrok turbulencija u cijenama derivata nafte na tržištu BiH, budući da su trgovačke marže ograničene, a porezne stope se nisu mijenjale od veljače 2018. godine (Dio 1).
- Cijene derivata nafte na tržištu BiH bile su izrazito niske u 2020, dok su u 2022. godini vrtoglavo rasle. Prema podacima Vanjskotrgovinske komore BiH, raspon između minimalne tjedne cijene dizel goriva u 2020. godini i maksimalne tjedne cijene u 2022. godini iznosio je visokih 2,16 KM po litru. Udio poreza (PDV, trošarine i putarina) u cijeni derivata nafte bio je najviše u 2020. a najniže u 2022. godini (Dio 2, Tabele 3 i 4).
- Ukupna potrošnja derivata nafte na tržištu BiH u 2022. godini opala je za 2,9% u odnosu na prethodnu godinu, dok je u odnosu na 2019. godinu opala za 3,7%. U promatranom razdoblju je potrošnja svih vrsta derivata nafte bila ispod potrošnje u 2019. godini, sa izuzetkom potrošnje dizel goriva, koja je u 2021. godini bila iznad te razine. U 2022. godini se ista ponovo vratila na razinu iz 2019. godine (Dio 3).
- Faktor koji najviše određuje efekte inflacije na prihode od neizravnih poreza u BiH je vrsta porezne osnovice, odnosno da li se obveze obračunavaju po vrijednosti ili količini. Udio specifičnih poreza u naplaćenim neto prihodima od PDV-a, trošarina i putarine konstantno ja padao u promatranom razdoblju 2019-2022, sa najizraženijim padom u 2022. godini. **U uvjetima visoke inflacije, specifični porezi su usporili naplatu prihoda od neizravnih poreza** u 2022. godini. To se posebno odnosi na prihode od trošarina na derivate nafte i putarinu, koji su zabilježili pad (Dio 4).

Analiza vanjskotrgovinske razmjene za 2022. godinu

(piše: Mirjana Popović, stručni savjetnik – makroekonomista)

Sažetak

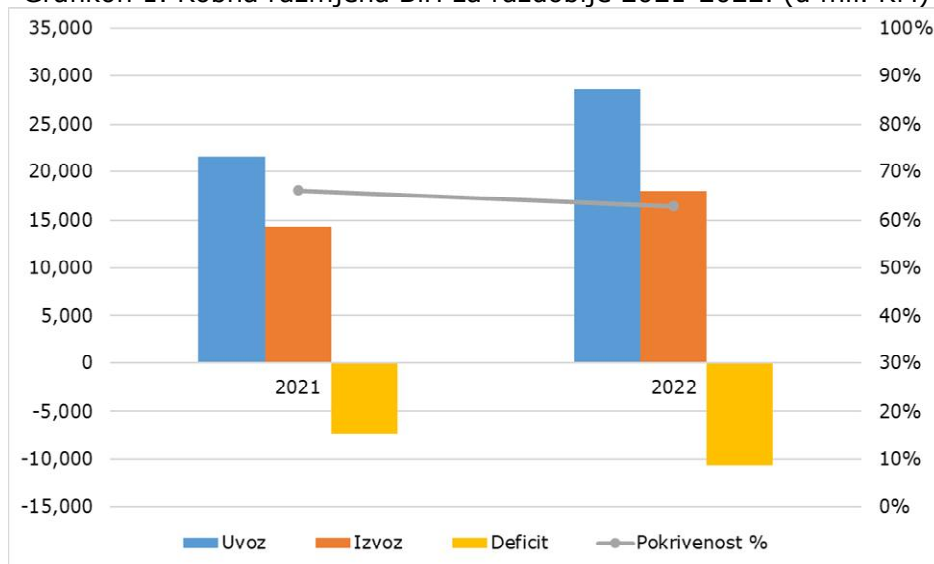
Analiza vanjskotrgovinske razmjene za 2022. godinu nastavak je analiza objavljenih u prethodnim brojevima biltena Odjeljenja. Fokus analize je godišnje kretanje uvoza i izvoza u Bosni i Hercegovini (u daljem tekstu: BiH) u 2022. godini u odnosu na prethodnu, 2021. godinu³³. Analizom su prikazana kretanja u ukupnoj godišnjoj vanjskotrgovinskoj razmjeni, kretanja u godišnjoj razmjeni prema vanjskotrgovinskim regionima podijeljena na razvijene zemlje (EU³⁴, EFTA³⁵ i ostale razvijene zemlje³⁶) i zemlje u razvoju (CEFTA³⁷, europske zemlje u razvoju, azijske zemlje u razvoju i ostale zemlje u razvoju³⁸). Takođe, prikazana su godišnja kretanja u razmjeni prema najznačajnijim vanjskotrgovinskim partnerima, kao i godišnja kretanja u razmjeni prema vrsti proizvoda.

1. Godišnje kretanje vanjskotrgovinske razmjene

BiH je u 2022. godini zabilježila rast obujma vanjskotrgovinske razmjene u odnosu na 2021. godinu. Na povećanje obujma vanjskotrgovinske razmjene najviše je utjecala galopirajuća globalna inflacija prouzročena nestabilnom ekonomijom zbog rata između Rusije i Ukrajine te konstantan rast cijena roba i usluga na međunarodnom i domaćem tržištu.

Grafikonom 1. prikazano je godišnje kretanje robne razmjene BiH sa inozemstvom za razdoblje 2021-2022. godina. Prikazane su vrijednosti uvoza, izvoza i ostvarenog deficita u milijunima KM (lijeva vertikalna skala), kao i udio u pokrivenosti uvoza izvozom (desna vertikalna skala) za navedeno razdoblje.

Grafikon 1. Robna razmjena BiH za razdoblje 2021-2022. (u mil. KM)

Izvor: Agencija za statistiku BiH, prikaz OMA

³³ Zbog pojave pandemije Covid-19 kao i zbog mjera uvedenih u borbi protiv širenja virusa, 2020. godina nije relevantna za poređenje, te analizom nije prikazana trogodišnja vremenska serija koja bi obuhvatala ovu godinu.

³⁴ 27 država članica Europske unije

³⁵ Švicarska, Norveška, Island i Lihtenštajn (Europsko udruženje slobodne trgovine)

³⁶ Australija, Japan, Kanada, SAD, Turska, Ujedinjeno Kraljevstvo i dr.

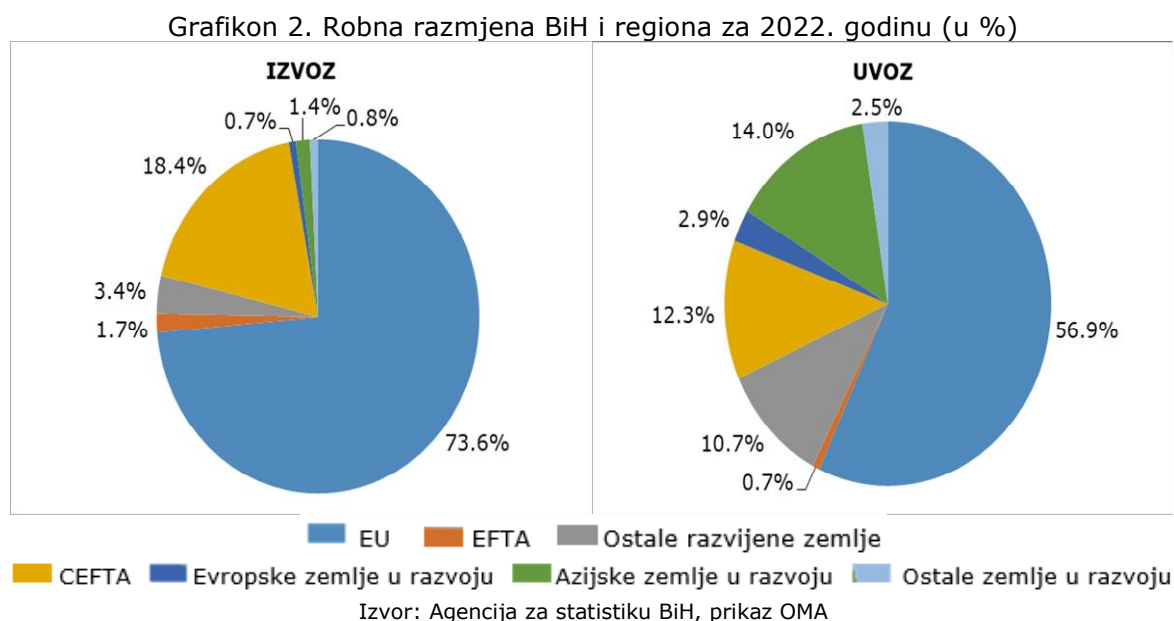
³⁷ Albanija, Crna Gora, Sjeverna Makedonija, Moldavija, Srbija, UNMIK/Kosovo (Ugovor o slobodnoj trgovini zemalja centralne Europe koji obuhvata i BiH)

³⁸ afričke i američke zemlje u razvoju

Iz grafikona se vidi da je uvoz u 2022. godini veći za 32,6%, dok je izvoz veći za 25,9% u odnosu na 2021. godinu. Pokrivenost uvoza izvozom na godišnjoj razini iznosi 62,8% i manja je za 3,3 p.b. u odnosu na prethodnu godinu, dok je vanjskotrgovinski deficit veći za 45,5% u 2022. godini u odnosu na 2021. godinu. S obzirom na veliki rast cijena roba i usluga na svjetskom tržištu, činjenica da BiH više uvozi nego što izvozi doprinosi povećanju vanjskotrgovinskog deficita.

2. Vanjskotrgovinska razmjena BiH u 2022. godini prema glavnim regionima

Grafikonom 2. prikazan je postotak udjela glavnih regiona u vanjskotrgovinskoj razmjeni sa BiH u 2022. godini.

Robna razmjena BiH sa razvijenim zemljama:

- EU kao glavni partner BiH u vanjskotrgovinskoj razmjeni, u 2022. godini učestvuje sa 73,6% izvoza i 56,9% uvoza. Izvoz u zemlje EU u 2022. godini veći je za 27,2%, dok je uvoz veći za 28,0% u odnosu na 2021. godinu. Pokrivenost uvoza izvozom u 2022. godini iznosi 81,2%, što je za 0,5 p.b. manje u odnosu na pokrivenost uvoza izvozom u 2021. godini.
- Zemlje EFTA u robnoj razmjeni sa BiH u 2022. godini učestvuju sa 1,7% izvoza i 0,7% uvoza. Izvoz je manji za 17,5%, dok je uvoz veći za 12,2% u odnosu na 2021. godinu. Pokrivenost uvoza izvozom iznosi 162,3%, što je za 58,4 p.b. manje u odnosu na pokrivenost uvoza izvozom u godini prije.
- Ostale razvijene zemlje u 2022. godini u robnoj razmjeni sa BiH učestvuju sa 3,4% izvoza i 10,7% uvoza. Izvoz iz BiH u ostale razvijene zemlje koje nisu zemlje članice EU i zemlje članice EFTA, u 2022. godini je manji za 4,4% u odnosu na 2021. godinu, dok je uvoz iz ovih zemalja u BiH u istoj godini veći za 37,5% u odnosu na prethodnu godinu. Pokrivenost izvoza uvozom u 2022. godini je 20,1%, što je za 8,8 p.b. manje u odnosu na pokrivenost uvoza izvozom u 2021. godini.

Robna razmjena BiH sa zemljama u razvoju:

- Zemlje CEFTA, od kojih najveći udio u robnoj razmjeni sa BiH imaju Srbija, Crna Gora i Sjeverna Makedonija, u 2022. godini učestvuju sa 18,4% izvoza i 12,3% uvoza. Izvoz je veći za 37,3%, dok je uvoz veći za 27,3% u odnosu na prethodnu godinu. Pokrivenost uvoza izvozom iznosi 93,9 %, što je za 6,8 p.b. veće u odnosu na 2021. godinu.
- Sa ostalim europskim zemljama u razvoju od kojih se najveća vanjskotrgovinska razmjena odnosi na robnu razmjenu zemlje sa Rusijom, BiH je u 2022. godini učestvovala sa 0,7% izvoza i 2,9% uvoza. 81,9% izvoza i 80,0% uvoza od ukupno ostvarene razmjene BiH sa ovom grupom zemalja odnosi se na robnu razmjenu sa Rusijom. Izvoz iz BiH u ostale europske zemlje u razvoju manji je za 0,4% u odnosu na izvoz u 2021. godini, dok je ostvareni uvoz iz ove grupe zemalja u 2022. godini veći za 16,7% u poređenju sa prethodnom godinom. Pokrivenost uvoza izvozom je 14,8% te je za 2,5 p.b. manja u odnosu na pokrivenost uvoza izvozom u 2021. godini.
- U robnoj razmjeni sa grupom azijskih zemalja u razvoju od kojih je Kina najznačajniji sudionik u razmjeni, BiH je u 2022. godini ostvarila 1,4% izvoza i 14,0% uvoza. Od ukupno ostvarenog uvoza iz ove grupe zemalja, 58,0% se odnosi na uvoz iz Kine. Izvoz je veći za 40,8%, dok je uvoz veći za 54,3% u odnosu na prethodnu godinu. Pokrivenost uvoza izvozom iznosi 6,2%, što je za 0,6 p.b. manje u odnosu na pokrivenost uvoza izvozom u 2021. godini.
- Ostale afričke i američke zemlje u razvoju u robnoj razmjeni sa BiH učestvuju sa 1,4% izvoza i 2,5% uvoza. Izvoz iz BiH u ove zemlje u 2022. godini je manji za 3,6%, dok je uvoz veći za 83,5% u odnosu na 2021. godinu. Pokrivenost uvoza izvozom je 20,0% te je za 18,1 p.b. manja u odnosu na 2021. godinu.

3. Vanjskotrgovinska razmjena BiH prema najznačajnijim partnerima

Tabelom 1. prikazan je udio u izvozu prema deset najznačajnijih vanjskotrgovinskih partnera BiH u 2021. i 2022. godini. Takođe, prikazan je postotak povećanja/smanjenja izvoza u 2022. godini, u odnosu na prethodnu godinu.

Tabela 1. bh izvoz prema partnerima za razdoblje 2021-2022. (u %)

BH IZVOZ (udio u %)				
R.br.	Zemlja	2021	2022	porast (%)
1	Hrvatska	13.0	14.9	43.8
2	Njemačka	15.0	14.8	24.7
3	Srbija	12.1	13.1	37.3
4	Italija	11.3	11.1	23.8
5	Austrija	9.0	9.5	33.1
6	Slovenija	8.5	7.9	16.6
7	Crna Gora	2.8	3.2	46.4
8	Nizozemska	2.5	2.3	17.3
9	Francuska	2.3	2.2	16.6
10	Mađarska	1.9	2.0	34.9
	ostale zemlje	21.6	18.9	10.2
	ukupno	100.0	100.0	

Izvor: Agencija za statistiku BiH, prikaz OMA

Najvažniji izvozni partner BiH, odnosno država u koju je BiH najviše izvozila u 2022. godini je Hrvatska, nakon čega slijedi izvoz u Njemačku. Ove dvije zemlje su istodobno i najvažniji izvozni

partneri BiH u EU. Iz grupe zemalja članica CEFTA regiona, BiH je najviše izvozila u Srbiju, dok se zemlje EFTA regiona ne nalaze u deset najvećih bh izvoznika u 2022. godini. Tabelom 1. prikazan je i postotak povećanja/smanjenja izvoza. Pokazatelji predstavljeni tabelom prikazuju povećanje izvoza na tržišta glavnih trgovinskih partnera BiH u 2022. godini u odnosu na 2021. godinu. Najviše je porastao izvoz u Crnu Goru 46,4% i u Hrvatsku 43,8%. Ovo povećanje izvoza u Hrvatsku postavilo je Hrvatsku na mjesto najznačajnijeg izvoznog partnera BiH u 2022. godini, što u prethodnim godinama nije bio slučaj, iako je Hrvatska i ranijih godina bila jedan od glavnih vanjskotrgovinskih partnera zemlje. Takođe, znatan rast bh izvoza zabilježen je u Srbiju 37,3%, kao i u Mađarsku 34,9% što je Mađarsku uvrstilo među deset najvećih izvoznih partnera zemlje.

U tabeli 2. prikazan je udio u uvozu u BiH prema deset najznačajnijih vanjskotrgovinskih partnera zemlje u 2021. i 2022. godini. Takođe, prikazan je postotak povećanja/smanjenja uvoza u 2022. godini, u odnosu na isto razdoblje prethodne godine.

Tabela 2. bh uvoz prema partnerima za razdoblje 2021-2022. (u %)

BH UVOZ (udio u %)				
R.br.	Zemlja	2021	2022	porast (%)
1	Italija	12.0	12.4	36.1
2	Srbija	11.2	10.7	26.0
3	Njemačka	11.9	10.5	16.6
4	Hrvatska	8.9	9.9	48.0
5	Kina	7.9	8.1	36.7
6	Turska	5.9	5.8	31.9
7	Slovenija	4.6	3.9	13.1
8	Austrija	3.8	3.5	21.8
9	SAD	2.5	3.3	78.3
10	Indija	1.1	2.9	53.3
	ostale zemlje	30.2	29.0	27.2
	ukupno	100.0	100.0	

Izvor: Agencija za statistiku BiH, prikaz OMA

Najvažniji partner, odnosno zemlja iz koje je BiH najviše uvozila u 2022. godini je Italija. Ona je istodobno i najvažniji uvozni partner BiH iz EU. U istom razdoblju, od partnera iz grupe zemalja članica CEFTA regiona, BiH je najviše uvozila iz Srbije, dok je iz grupe azijskih zemalja u razvoju najveći uvoz u BiH zabilježen iz Kine. Tabelom 2. prikazan je i postotak povećanja/smanjenja uvoza. Tabela prikazuje povećanje uvoza u BiH sa tržišta glavnih trgovinskih partnera u 2022. godini u odnosu na 2021. godinu. Najviše je porastao uvoz iz SAD-a 78,3% i Indije 53,3% čime su ove zemlje postale važni uvozni partneri BiH, zatim uvoz iz Hrvatske 48,0%, Kine 36,7%, te Italije 36,1%.

4. Vanjskotrgovinska razmjena BiH prema vrsti proizvoda za 2022. godinu

U tabeli 3. prikazan je udio u izvozu deset najznačajnijih grupa proizvoda u 2021. i 2022. godini. Takođe, tabelom je prikazan postotak povećanja/smanjenja izvoza određene vrste robe.

Tabela 3. bh izvoz prema grupama proizvoda za razdoblje 2021-2022. (u %)

IZVOZ (udio u %)					
R.br.	kod	Opis kodne oznake	2021	2022	porast (%)
1	27	Mineralna goriva, mineralna ulja i proizvodi njihove destilacije; bitumenske materije; mineralni voskovi	8.6	9.9	45.6
2	76	Aluminij i proizvodi od aluminija	6.6	8.8	67.8
3	94	Namještaj; oprema za krevete i sl. proizvodi (madraci, jastuci i sl.); svjetiljke i dr. rasvjetna tijela, koja nisu uključena na drugom mjestu;	8.8	7.8	12.0
4	73	Proizvodi od gvožđa i čelika	7.2	7.5	30.5
5	85	Električni strojevi i oprema i njihovi dijelovi; aparati za snimanje ili reprodukciju zvuka; televizijski aparati za snimanje ili reprodukciju slike i zvuka i sl.	7.6	7.3	19.9
6	84	Nuklearni reaktori, kotlovi, strojevi, aparati i mehanički uređaji; njihovi dijelovi	6.7	6.6	23.6
7	44	Drvo i proizvodi od drveta; drveni ugalj	6.8	6.5	21.2
8	28	Neorganski kemijski proizvodi; organska i neorganska jedinjenja plemenitih metala, metala rijetkih zemlji, radioaktivnih elemenata i izotopa	4.6	5.4	48.6
9	64	Obuća, nazuvci i slični proizvodi; dijelovi tih proizvoda	4.9	4.7	20.9
10	39	Plastične mase i proizvodi od plastičnih masa	4.6	4.5	24.1
I		Ukupno (1-10)	66.3	68.9	31.0
II		Ostali proizvodi	33.7	31.1	16.0
		UKUPNO (I + II)	100.0	100.0	

Izvor: Agencija za statistiku BiH, prikaz OMA

Najznačajnijih deset izvoznih grupa proizvoda su u 2022. godini ostvarile povećanje izvoza u odnosu na prethodnu, 2021. godinu. Najveći rast izvoza po grupi proizvoda BiH je ostvarila za izvoz grupe proizvoda kodne oznake 76 – Aluminij i proizvodi od aluminija 67,8%, nakon čega je znatan rast izvoza ostvarila grupa proizvoda kodne oznake 28 – Neorganski i organski kemijski elementi i jedinjenja i sl. 48,6%, te grupa kodne oznake 27 – Mineralna goriva, ulja, voskovi, bitumenske materije i sl. 45,6%.

U tabeli 4. prikazan je udio u uvozu deset najznačajnijih grupa proizvoda u 2021. i 2022. godini. Takođe, tabelom je prikazan postotak povećanja/smanjenja uvoza određene vrste robe.

Tabela 4. bh uvoz prema grupama proizvoda za razdoblje 2021-2022. (u %)

UVOZ (udio u %)					
R.br.	kod	Opis kodne oznake	2021	2022	porast (%)
1	27	Mineralna goriva, mineralna ulja i proizvodi njihove destilacije; bitumenske materije; mineralni voskovi	11.9	16.6	83.8
2	84	Nuklearni reaktori, kotlovi, strojevi, aparati i mehanički uređaji; njihovi dijelovi	7.8	7.2	21.3
3	85	Električni strojevi i oprema i njihovi dijelovi; aparati za snimanje ili reprodukciju zvuka; televizijski aparati za snimanje ili reprodukciju slike i zvuka i sl.	5.9	5.8	29.7
4	39	Plastične mase i proizvodi od plastičnih masa	6.2	5.6	18.7
5	76	Aluminij i proizvodi od aluminija	3.9	5.4	82.6
6	87	Vozila, osim željezničkih ili tramvajskih vozila i njihovi dijelovi i pribor	6.2	5.4	16.0
7	72	Željezo i čelik	4.5	4.6	35.7
8	30	Farmaceutski proizvodi	3.6	2.7	-0.2
9	73	Proizvodi od željeza i čelika	3.0	2.7	16.2
10	44	Drvo i proizvodi od drveta; drveni ugulj	1.8	1.8	33.6
I		Ukupno (1-10)	55.0	57.7	39.2
II		Ostali proizvodi	45.0	42.3	24.6
		UKUPNO (I + II)	100.0	100.0	

Izvor: Agencija za statistiku BiH, prikaz OMA

Među deset najznačajnijih uvoznih grupa proizvoda prikazanih tabelom 4., najveći rast uvoza u 2022. godini u odnosu na prethodnu godinu ostvaren je kod grupe proizvoda kodne oznake 27 – Mineralna goriva, ulja, voskovi, bitumenske materije i sl. 83,8% i grupe proizvoda kodne oznake 76 – Aluminij i proizvodi od aluminija 82,6%. Jedino smanjenje prilikom uvoza kod deset najznačajnijih uvoznih grupa proizvoda BiH, ostvarila je grupa proizvoda kodne oznake 30 – Farmaceutski proizvodi -0,2%. Uvoz farmaceutskih proizvoda u BiH je u godinama koje su obilježene pojavom i borbom protiv virusa Covid-19 znatno porastao, te je smanjenje broja zaraženih i smanjenje širenja virusa u 2022. godini utjecalo i na smanjenje uvoza ovih proizvoda.

5. Zaključak

Kretanje, obujam i struktura robne razmjene od velikog su značaja za zemlju te ovise o mnogobrojnim faktorima. Kretanje gospodarske aktivnosti i epidemiološka situacija u zemlji i okruženju predstavljali su glavnu determinantu kretanja vanjskotrgovinske razmjene u BiH u prethodnom razdoblju. S obzirom na činjenicu da je 2020. godina bila krizna godina sa aspekta pojave pandemije koronavirusa, pokidanih lanaca opskrbe i usporenog ekonomskog rasta, ista nije obuhvaćena godišnjom analizom. Poboljšanjem gospodarske aktivnosti u 2021. godini i saniranjem globalnih ekonomskih izazova Covid-19, sa kojima se suočila svjetska ekonomija, poboljšana je i vanjskotrgovinska razmjena BiH, te je ova godina bila godina oporavka i stabilizacije gospodarskih kretanja.

Početak rata između Rusije i Ukrajine koncem veljače 2022. godine, prouzročio je povećanje uvoza roba u BiH utječući na gospodarstvo zemlje i poremećaje u lancima opskrbe. Galopirajuća inflacija prouzročena globalnim kretanjima, utjecala je na povećanje cijena roba i usluga, posebno energenata. Iako su se poremećaji s početka 2022. godine do konca godine stabilizirali, cijene su ostale visoke što je utjecalo na povećanje vrijednosti vanjskotrgovinske razmjene u zemlji. Shodno tome, na povećanje obujma vanjskotrgovinske razmjene BiH u 2022. godini, nije toliko utjecalo količinsko povećanje roba i usluga, koliko je utjecalo povećanje njihovih cijena. Podaci robne razmjene za 2022. godinu pokazuju kako je uvoz i dalje znatno veći od izvoza.